

NEAR EAST UNIVERSITY

**ATATÜRK EĞTİM FAKULTESİ
HALK BİLİMİ EĞİTİMİ ABD**

**GÜNEY AZERBEYCAN VE KIBRIS
BİLMECELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

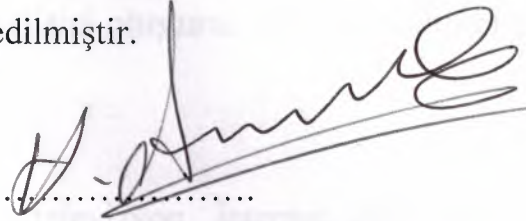
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İPEK KURTULUŞ
Prof. Dr. Habib Derzinevezi

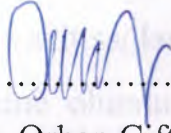
Lefkoşa
Temmuz 2010

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

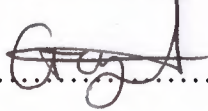
Bu çalışma jürimiz tarafından Halk Bilimi Eğitimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman.....

Prof. Dr. Habib Derzinevesi

Başkan.....

Prof. Dr. Orhan Çiftçi

Üye.....

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Güneyli

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

09/08/2010

Doç. Dr. Cem Birol

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bilmeceler hemen hemen her toplumda karşımıza çıkan evrensel halk edebiyatı türlerindendir. Bu türün üstlendiği rol, sadece zeka geliştirip hoş vakit geçirmek değil, aynı zamanda geleneksel kültürel değerlerimizi de ortaya çıkartmaktır. Bilmeceler bir yandan da kendisini oluşturan tarihi ve kültürel faktörleri sürekli olarak geliştirmektedir.

Bilmeceler, bugünkü radyo, televizyon, internet gibi teknolojik imkanların olmadığı çok eski zamanlarda özellikle akşam vakitlerinde insanların can sıkıntısını gideren hoşça vakit sağlamalarını sağlayan ve özellikle küçük yaştaki çocukların zeka gelişimine olumlu rol oynayan türler olarak her toplumda kendine özgü ağız, şive ve lehçe farklılıklarıyla karşımıza çıkar.

Her toplumda değişik renklerde görülen bu bilmeceler toplumların birbirleriyle olan ortak yönlerini ortaya koymakla birlikte farklılıkları da sunar. Hazırlanan bu tez çalışmasında aynı Türk boyundan gelen Güney Azerbeycan Türkleri ve Kıbrıs Türkleri arasındaki ortak ve farklı değerleri bilmeceler aracılığıyla ortaya koymak amaçlanmıştır.

Tezin hazırlanması aşamasında bilgi birikimini ve tecrübesini sunmaktan tereddüt göstermeyen, kıymetli zamanını ayırmaktan hiç sakınmayan değerli tez danışmanım Prof.Dr.Habib Derzinevesi ve değerli hocam Mustafa Gökçeoğlu na teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İpek Kurtuluş

ÖZET

GÜNEY AZERBEYCAN VE KIBRIS BİLMECELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

İpek Kurtuluş

Yüksek Lisans Tezi

Yakın Doğu Üniversitesi

Atatürk Eğitim Fakültesi

Halk Bilimi Eğitimi ABD

Tez Danışmanı Prof Dr.Habib Derzinevesi

Araştırmaya ilk önce genel olarak bilmecelerin tanımı, ne olduğu hangi tarihlerden itibaren günümüze kadar geldiği ve bu gelişindeki uğradığı değişmelere değinilmiştir. Daha sonra bilmeceleri araştırılan iki ülkenin yani Güney Azerbeycan ve Kıbrıs'ın tarihinden ve etnografik yapısından bahsedilerek bilgiler sunulmuştur. Bir sonraki aşamada ise, bu iki ülkenin bilmeceleri, kendi lehçeleri ve günümüz Türkçesindeki halleriyle sunulmuştur. Sonuç aşamasında da bütün bu araştırmalar sonucu iki ülke toplumuna mensup insanların geleneksel kültürlerindeki ortak özellikler betimlenmiştir.

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM

1.1.Giriş.....	1
1.2.Amaç.....	2

2.BÖLÜM

2.1.Kıbrıs Adası İle İlgili Bilgiler.....	3
2.2.Güney Azerbeycan İle İlgili Bilgiler.....	6
2.3.Bilmeceler Hakkında Genel Bilgiler.....	10
2.4.Bilmecelerin Sınıflandırılması.....	11
1.Biçim Yönünden Bilmeceler.....	11
A. Mensur Bilmeceler.....	11
B. Manzum Bilmeceler.....	14
a. İkiliklerden oluşan bilmeceler.....	14
b. Üçlüklerden oluşan bilmeceler.....	24
c. Dörtlüklerden oluşan bilmeceler.....	27
d. Dize sayısı dörtten fazla olan bilmeceler.....	30
2.İçerik Yönünden Bilmeceler.....	33
a. İnsan beden yapısı ile ilgili bilmeceler.....	33
b. Hayvanlarla ilgili bilmeceler.....	33
c. Bitkilerle ilgili bilmeceler.....	33
d. Doğa ve doğa olaylarıyla ilgili bilmeceler.....	33
e. Eşya araç ve gereçle ilgili bilmeceler.....	34
f. Giyim kuşamla ilgili bilmeceler.....	34
g. Teknolojik eşyalarla ilgili bilmeceler.....	34
h. İş ve sanatla ilgili bilmeceler.....	35
ı. Yiyecek ve içeceklerle ilgili bilmeceler.....	35
j. sosyal kavramlarla ilgili bilmeceler.....	35
k. dinsel öge ve motiflerle ilgili bilmeceler.....	36
2.5. Bilmeceler Nasıl Sorulur ve Yanıtlanır.....	36

3. BÖLÜM

Yöntem.....37

4. BÖLÜM

Bulgular

4.1.İnsan Beden Yapısı ile İlgili Bilmeceleer.....38

4.2.Eşya Araç ve Gereç ile İlgili Bilmeceleer.....46

4.3.Doğa Üstü Güçler İle İlgili Bilmeceleer.....53

4.4.Canlı Varlıklar İle İlgili Bilmeceleer.....55

4.5.Cansız Varlıklar İle İlgili Bilmeceleer.....74

5.BÖLÜM

Sonuç.....83

Kaynakça.....84

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Bilmeceler, ilk çağlardan zamanımıza kadar birçok milletlerin halk ve aydın çevreleri ile çocuk topluluklarında vakit geçirmek, eğlenmek, devlet adamları arasında gizli haber ulaştırmak bir bakıma bilgide, zekada, muhakemede, hafızada, dikkatte üstünlük yarışması olarak söylenir veya yazılırlar. Bilmeceleri anonim ve ferdi olmak üzere iki kolda incelemek mümkündür.

Bilmeceler sorulanın adını anmadan anlatılanın ne olduğunu bulmaya yarayan oyunlardır. Bilmecelerin konuları insan beden yapısı, hayvanlar, bitkiler, doğa olayları, eşya araç ve gereçler bunun yanında dini konu ve motiflerdir. Ayrıca soyut kavramlar da bilmecelerin konularında geniş yer tutar.

Bilmecelerin Türkçede bilmek fiilinden türediğini söylemiştik. Aynı zamanda Lügaz sözcüğü de Arapçada bilmek anlamına gelir. İlk çağdan günümüze kadar düşünmemizi ve hoşça vakit geçirmemizi görev edinen bilmeceleri cevaplayabilmek için keskin bir zekaya sahip olmamız, bunu bilgi birikimimiz ve dikkatimizle doğru orantılayabilmemiz gerekir. Bilmecelerin en önemli kaynağı Anonim Halk Edebiyatıdır. Bilmeceler köyleri, kasabaları, bölgeleri aşarak ülkeleri dolaşır.

Bilmecelerin geçmişte teknolojinin ilerlemediği, televizyonun olmadığı dönemlerde insanların hayatında bugünden daha çok özel bir yeri vardı. Özellikle uzun kış gecelerinde veya yazları evlerin önündeki çardaklarda çocukların ve büyüklerin hoşça vakit geçirdiği eğlenceli oyunlardı. Elbette bilmecelerin yaratıcıları vardı. Ancak bu insanlar zamanla unutuldu. Bilmecelerin çoğunun anonim olma özelliği bundandır.

Bilmecelerin cevapları kişiden kişiye değişmez. Bilmeceler sadece Türk ulusunun değil, diğer ulusların da halk sanatıdır. Tarihe bakıldığında ilk bilmeceler Veda dininin dördüncü kitabı olan Rig Veda'da bulunmaktadır. Bu dini kuranlar ise İ.Ö.1500 yılında İran'dan Hindistan'a göç eden insanlardır. Ayrıca Saba Melikesi Belkıs ile Hz. Süleyman'ın arasında bilmece yarışması yapıldığı bilinmektedir.

Eski Yunan'da da bilmeceler mevcuttur. Bunların en önemlisi Sphinks in Kral Oidipus'a sorduğu bilmecedir. Bu “ Doğduğunda dört ayaklı, sonra iki ayaklı, sonra üç ayaklı olan canlı hangisidir” bilmecesidir ve cevabı insandır.

Türk dünyasının yazıya geçirmiş olduğu ilk bilmece Codex Cımamicus'tur. Hristiyanlık dinini seçen ve Türk boylarından biri olan Kumanlar(Kıpçaklar)ın kendi dillerinden toplamış oldukları Codex Cımamicus 82 yapraktan oluşan ve iki defter halinde bulunan bir sözlüktür. Bu sözlüğün birinci defterinde 47 tane bilmece bulunmaktadır.

Bilmecelerin Türk boylarında karşılığı olan kelimeler şöyledir: Altay Türkleri “tabıskak, tabışkak, tabkak, taptırgış, yabışka, tabışak, tabkış, tavışak, tavuşak, tavuşak, tapkır, takpır”, Azeriler “tapmaca”, Başkurtlar “yamak”, Hakaslar “tabcan”, Karaçaylar “yamak”, Karakalpaklar “jambak”, Karaylar “yapmaca”, Kazaklar “jumbak”, Kırgızlar “tabışmak”, Nogaylar “tapmacak”, Özbekler “tapışmak”, Tatarlar “tabışmak”, Tuvalar “tavcak”, Türkmenler “tapmaca”, Uygurlar “tapışmak”, Yakutlar da “tanburan” derler.

Bilmeceler Anadolu'da “adlı hekat, adlı mesel, bilmeli, masal, bulmaca, dele, fıçık, güzelleme, söztanmaca, tanıtmaca, tapbaca, tapmaca ve tapaca” adlarıyla bilinirler. Nitekim bazı bilmeceler masal, maliki, yahut matal gibi sözlerle başlar.

Amaç

Bilmeceler Türk Halk Edebiyatı'nın tarihten günümüze en önemli eserleri olup sıklıkla karşılaştığımız ve çok kullanılan türlerindendir. Her yörenin kendine özgü bir ağzı ve lehçesi vardır. Böylelikle farklı dil özellikleri halk edebiyatı ürünlerinden olan bilmecelere de yansımıştır. Hangi bölgeye, hangi ülkeye ait olursa olsun, her bilmecenin bir uyak düzeni, biçimi, anlamı vardır.

Bu çalışmada Türk toplumunun Oğuz boyundan gelen Güney Azerbeycan ve Kıbrıs bilmecelerinin karşılaştırılması hedeflenmiştir. Her iki ülkenin edebi ürünü olan bilmecelerden yola çıkarak ortak özelliklerini ve farklılıklarını belirlemek amaçlanmıştır.

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Kıbrıs Adası ile İlgili Bilgiler

Kıbrıs Doğu Akdeniz’de bir adadır.Yüz ölçümü 3355 kilometrekaredir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adanın yüzde otuzunu oluşturur. Kıbrıs dünyanın 36,33 ve 35.41 enlemleri arasındadır. KKTC’nin nüfusu 256 bin 644’tür. Türk kesiminin toprakları kuzey bölgesinde Dipkarpaz, batıda Güzelyurt, güneyde ise Akıncılara doğru uzanır. KKTC ile Kıbrıs Cumhuriyeti toprakları arasında Birleşmiş Milletlerin oluşturduğu tampon bölge bulunur. KKTC’nin başlıca büyük şehirleri başkent Lefkoşa olmak üzere Gazi Mağusa, Girne ve Güzelyurt’tur. Akdeniz iklimine sahip olduğu için sıcak ve kurak bir ülkedir.

Ada oluşumunu tamamladıktan sonra bu topraklara ilk yerleşen insanlar Anadolu’dan gelmiştir. İlk yerleşim yerleri ise, Petra Tov Limnidi olmuştur. Bu dönemde adadaki insanlar Şaman inancından dolayı ölülerini evlerinin altına gömüyorlardı ve topraktan aldıklarını toprağa geri bırakırlardı. Adadaki ilk tarihi eserler bu dönemdeki insanların yaptıkları tunçtan heykeller olmuştur.

Adayı sırasıyla Babilliler, Suriyeliler ve Hititliler istila etmiştir. Hititliler döneminde taş işlemeciliği ön plandaydı. Mitolojik olarak da bu dönemde adada Tanrıça Kibele yaşıyordu. Kıbrıs’ı Mısırlılar fethettikten sonra kentleşmeyi kurdular. Demir ve seramikle ilgileniliyordu. Adada sitler yapıldı. Mısırlılar uzun bir zaman egemen kaldılar ancak bu egemenliklerini ellerinden Fenikeliler aldı. Daha sonra ada sular altında kaldı.

Kıbrıs adası oluşumunu tekrar tamamladığında Mısır Kıbrıs’ı tekrar fethetti. Mısırlıların elinden adayı Persler aldı ve vergiye bağladılar. Perslerin ardından Makedonlar aldı; fakat Mısırlılar inatlarından vazgeçmedi ve tekrar adayı fethettiler.

Roma İmparatorluğu Kıbrıs adasını ele geçirince Hristiyanlık yayıldı. Kıbrıs’ta yaşayan Yahudiler M.S.115 yıllarında Romalılara isyan ettiler ve 25000 bin Kıbrıslıyı öldürdüler. M.S. 116-117 yıllarında Roma İmparatorluğu bu isyanı durdurdu ve Yahudiler adadan sürüldü. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölünmesiyle Kıbrıs Doğu Roma İmparatorluğuna bağlı Bizans tarafından yönetildi. Bu zamanlarda Hristiyanlık yayıldı ve Ortodoks Kiliseleri kuruldu.

Araplar Kıbrıs’a 24 sefer düzenlemiş fakat daimi egemenlik kuramamışlardır. Hala Sultan Tekkesi Araplar zamanındandır. Araplar döneminde adada İslamiyet yayılmak

Özereyken bu sefer Haçlı Seferinin cereyan etmesiyle Kıbrıs'ı İngiliz Prensi 1. Richard almış ve adayı vergiye bağlamıştır. İngiliz dönemini sonlandıran Lüzinyanlılar olmuştur. Büyük bir deniz üstü olarak görülen ve deniz ticaretinin önemli kilit noktası olan Kıbrıs'ı almak için Venedikliler ve Cenevizliler savaş çıkarmıştır. Bu savaş sonucunda adanın hakimiyeti Venedik Prensesinin eline geçmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman Akdeniz'i bir Türk gölü haline çevirmek istiyordu. Bu planının içinde Kıbrıs'ın fethi de vardı fakat deniz donanımı yetersiz olduğundan bu planını gerçekleştiremedi. Kıbrıs'ın fethi 2. Selim zamanında gerçekleşmiştir. 1 Ağustos 1571'de Kıbrıs Venediklilerden Osmanlılara geçmiştir. Bu dönemde ada başkent Lefkoşa olmak üzere 14 kazaya ayrılmıştır.

Hristiyan Ortodokslar Osmanlı idaresiyle tanışana kadar yaklaşık 15 yüzyıllık bir geçmişten beri Kıbrıs topraklarında yaşamaktaydı. Dolayısıyla Kıbrıslı Ortodokslar kendilerini bu tarihsel miras bakımından müktedir halk konumunda görmüşler ve başlı başına Kıbrıslı Müslümanları ötekileştirmişlerdir. Kıbrıs'a Osmanlı Devletiyle gelen Müslümanlar onlara göre bir bakıma misafir konumundaydı. Kıbrıs Müslümanlarının büyük çoğunluğu Osmanlı tarafından adaya sürgün edilmiş göçmen topluluğuydu. Bu iki toplumun birbirleriyle kaynaşması belli bir seviyede olmuştur. Ulusçuluk konusunda farklılaşma iki toplumu birbirinden ayırmıştır. Osmanlı döneminde Ortodoksların ve Müslümanların benzerlikleri ve farklılıkları bir zenginlik olarak görülmüş ve sadece o zamanlarda Kıbrıslılık adada var olmuştur. Yalnız bu dönemde iki halk birbirlerine düşmanlık beslememiş ve iyi anlaşmışlardır.

Osmanlılar döneminde Ortodoks kilisesine tanınmış olan dinsel mali ve siyasal özerklik Kıbrıslı Rumların daha örgütsel olmasını sağladığı gibi onların gelişmelerine de büyük katkı sağlamıştır. Farklı dinlerin ortak noktada buluşmasıyla toplumsal huzursuzluk yok denecek düzeydeydi. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada yayılan yeni düzenlemeler ve sömürgecilik karşıtı tepkiler adayı iyice sarmıştır. Adada bu gelişmelere ayak uyduran Rumlar ile olup bitenlere geriden bakan Türkler vardı. Özellikle Yunanistan'ın bağımsızlığa kavuşması Rumlara örnek olmuştur.

1877'de Osmanlı-Rus savaşı başlamıştı. Ruslar, Edirne ve Erzurum'u kuşatmış, Kars'ı işgal etmişti. Bunun üzerine Rusya ile Ayastefonas {Yeşilköy} Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma Avrupa devletlerinin çıkarlarını zedelemekteydi. Özellikle İngiltere'nin Orta Doğu projesini sarsmaktaydı. Bu sebeple Berlin'de yeni bir konferans düzenledi. İngiltere Osmanlı'nın çıkarlarını koruyor gibi gözüküyordu çünkü Kıbrıs amaçlarına ulaşmada en büyük kapı niteliğindeydi. Bu konferans sonucunda Kıbrıs İngiltere'ye şartlı ve geçici olarak kiralanmıştır. 82 yıl Kıbrıs İngiltere idaresinde kalmıştır.

Yunanistan bağımsızlığını ilan ettikten sonra adadaki Rum halkını Enosis fikrine yönlendirmiştir. İngiltere ise kendisine karşı çıkan Rum halkının gönlünü yapmak için onlara Türklere tanımadığı haklar tanımıştır. Bu sebeple Türkler'in büyük bir çoğunluğu adayı terk etmiştir. Yunanistan ise oradaki Ortodoksluğu yaymak için adaya göçmen göndermeye başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşında Osmanlı İngiltere'nin aleyhinde Almanya'nın yanında savaşa katılınca İngiltere geçici olarak kiraladığı Kıbrıs'ı resmen almıştır. Türkiye 1931'den itibaren Kıbrıs'la ilgilenmeye başlamıştır. 1958 yılı Kıbrıs'ın en buhranlı yılı oldu. Toplumsal çatışmalar bütün şiddetiyle arttı. EOKA birçok Türk köyüne saldırdı. Kıbrıs sorunu Birleşmiş Milletlere gittiği halde çözülmemiştir. Türkiye ve Yunanistan'a adaya asker gönderme hakkı verildi. Türk askeri 82 yıl sonra adaya tekrar ayak bastı. Yapılan seçimlerde başpiskopos Makarios başbakan, Dr. Fazıl Küçük ise başbakan yardımcısı seçildi. Ada bağımsızlığa kavuştuktan 3 yıl sonra Makarios Türkler'in haklarını kaldırmak istediğini söylemiştir. Önceden hazırlanmış Akritas Planı gereğince Türkleri yok etmek için 103 Türk köyü işgal edilmiştir. Camiler yıkılmış, Türkler topluca mezarlığa gömülmüştür. Bunun üzerine 20 Temmuz 1974'te Türkiye Kıbrıs'a Barış Harekatını düzenlemiştir. Ateşkesle ilgili görüşmeler Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında gerçekleşmiştir ve nihayetinde Cenevre antlaşmasıyla sonuçlanmıştır.

Cenevre Antlaşmasındaki görüşmeler bir sonuç vermeyince Türkiye Yunan ve Rum noktalarına ikinci hareket olan Yıldırım Barış Harekatını düzenlemiştir. Bu hareket sonucunda bugünkü KKTC'nin sınırı çizilmiştir. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu. Bunun üzerine Rumlar KTFD'nin kaldırılması için dünya kamuoyunda propagandalar yapmıştır. Birleşmiş Milletler de bu duruma destek vermiştir. Bunun üzerine Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuş aynı gün Türkiye tanımış ve karşılıklı elçiler gönderilmiştir. Bu tarihi bilgilerde de görüldüğü gibi, Kıbrıs'ta uzun yıllardır iki ana toplum yaşamaktadır. Bu iki toplum arasındaki etnik yapı aşağıda özetlenmiştir:

Giyim Kuşam: Adada yaşayan Türklerin giyimi sade ve parlak renklidir. Rumlar ise siyah ağırlıklı giyinir.

Kültür ve Sanat: Aynı coğrafyada yan yana yaşama kültürel etkileşimi yaratmıştır. Özellikle halk danslarında, müzikte ve bazı ilkel tedavi inançlarında bu görülür. 20.yüzyılın başlarında pek çok Türk köyü Rumlar tarafından Hristiyanlaştırılmıştır. Özellikle fakir ve kimsesiz Türklerin kiliseye gönderildiği ve vaftiz edildiği anlatılır. Kıbrıs çeşitli kültürlerin etkisi altında kalmıştır. Bu çeşitlilik bir karmaşadan çok kültür zenginliğini doğurmuştur.

Edebiyat: Kıbrıs'ta hep Rumlar üst sınıf, Türkler ise alt sınıf olmuş ve bunu kabul etmişlerdir. Eğitimsiz kalan Kıbrıs Türk halkı ekonomik yönden de çöküşte olduğu için edebiyat pek gelişmemiştir.

Kıbrıslı Türklerin yiyecekten giyeceğe, politikadan siyasi otoriteye, ticaretten ekonomiyeye kadar her şeyleri kültür değişimine uğramıştır. Kültür değişimini sağlayan en önemli etken azlık, tehdit ve korku olmuştur. Kıbrıslılık kimliği oluşmamıştır. Kıbrıs'ta Türkler ve Kıbrıslı Rumlar diye iki etnik ve ulusal topluluk yaşamaktadır. Kıbrıslı Türkler Türkiye'ye gittiklerinde kendilerini Kıbrıslı olarak, Kıbrıslı Rumlar ise Yunanistan'a gittiklerinde kendilerini Kıbrıslı olarak nitelendirirler.

2. Güney Azerbaycan'la İlgili Bilgiler

Güney Azerbaycan, dünyanın en büyük medeniyet yurtlarından biridir. Kuzeydeki Fuzuli mağarasına 65 km uzaklıktaki yerleşim alanında meşhur Azık Mağarası'nda yapılan arkeolojik araştırmalar, burada kalan ilk insanların taş devrinden olduğunu gösterir. Ayrıca arkeologlar Güney Azerbaycan'ın başka yerlerinde de ilk insan kalıntılarını bulmuştur.

Güney Azerbaycan'ın yüzölçümü 107 bin kilometrekaredir. Nüfusu 25 milyon Azeri Türküdür. Yerleşim merkezleri ise Tebriz, Hay, Urmiye, Erdabil, Selmas, Maka, Maroga, Ostara, Culfa, Halhal ve Soğuk Bulak'tır. Türkler Azerbaycan'a Selçuklular zamanında yerleşmiştir. Bir ara Moğollar idaresi altında kalan Azerbaycan, daha sonra uzun bir süre Türkler tarafından idare edilmiştir. Timurlar, Akkoyunlular, Karakoyunlular idaresi Azerbaycan'a Türk kültürünü yaymıştır. Bu sayede Azerbaycan tamamıyla Türk ülkesi haline gelmiştir. Azerbaycan 10. asrın ilk çeyreğinden 20. asrın ilk çeyreğine kadar yaklaşık 950 yıl Türk hakimiyeti altında kalan Türklerin ülkesidir. Dolayısıyla Türk kültürünün en kesif olduğu ülkelerin başında gelir.

İran'da Türkler bugün nüfusun yarısını teşkil etmelerine rağmen, İran politikasının tutumu yüzünden dillerini konuşamamakta ve tarihlerini araştıramamaktadırlar. Müslüman bir ülke olan İran'ın nüfusu 60 milyondur. Bu nüfusun 30 milyonunu Türkler oluştururken 25 milyon Farslar, kalan 5 milyonunu ise diğer etnik gruplar oluşturur. İran'da yaşayan Türklerin önemli bir kısmını Azeri Türkleri oluşturur. Kuzey Azerbaycan Türkleri ise 19. asrın ilk çeyreğinde Ruslar tarafından işgal edilmiş, daha Azerbeycan Cumhuriyeti kurulmuştur. Güney Azerbaycan ise, İran hakimiyeti altındadır.

Azeri Türklerinin üzerindeki İran baskısı 1930 yılının başına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Rus-İngiliz rekabeti İran petrollerine yönelmeye başlayınca Azeri Türklerinin

mücadelesi de tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ruslar ve İngilizler Azeri Türklerine açıktan destek vermeye başlayınca, bu destekten istifade eden Azeri Türkleri İran hükümetine isyan çıkarmış ve sonuç olarak şu iki hususu önermiştir:

1. Güney Azerbaycan'da Türkçe eğitim ve öğretim veren okulların açılması

2. Azerbaycan'a otonom bir statünün verilmesi

İran hükümeti bu istekleri reddedince bu sefer Azerbaycan Türkleri haklarını savaşla elde etmeye çalışmışlardır. Azeri Türkleri Azerbaycan'daki İran askerini ve sivil savunma makamlarını etkisiz hale getirdiği zaman ülkelerini tamamıyla kontrolleri altına almışlardır. Bu sayede İran'a bağlı Otonom Güney Azerbaycan Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Böylece Güney Azerbaycan'da kültürel ve ekonomik anlamda otonom bir cumhuriyet kurulmuştur. Ancak, cumhuriyetin içine sızan Sovyet ajanlarına mani olunamamıştır. Sovyet propagandası sonucunda Güney Azerbaycan bir nevi nüfus bölgesi haline gelmiştir.

2. Dünya Savaşı sonunda Rus-İngiliz müttefik kuvvetlerinin İran'dan çekilmesi gerektiğinden Birleşmiş Milletler kararınca İran petrollerinden istediği hisseyi alan Ruslar ülkeyi boşalttılar. Bu arada Otonom Güney Azerbaycan Cumhuriyeti haklarını koruyan bir antlaşmayı 14 Haziran 1946'da İran hükümeti imzalamıştır. Ancak Güney Azerbaycan Cumhuriyeti içinde bazı Sovyet yanlısı üyelerin var olduğu iddia edilerek İngilizlerin ve Amerikalıların desteği ile İran ordusu yapılacak olan yeni seçimlerin de önemini bahane ederek 14 Haziran 1946'da imzalanan antlaşmayı yok sayarak 14 Aralık 1946'da Güney Azerbaycan'ı tekrar işgal etmiştir. Güney Azerbaycan'ın elde ettiği 6 aylık bağımsızlık dönemini, İran hükümeti pahalıya mal etmiştir. İstiklal hareketine katılmış olan bütün Azerileri İran'ın muhtelif yerlerine sürmüş veya hapsedmiştir. Ayrıca bu insanların mal varlıklarını da İranlılar yağmalamıştır.

1950'lerde Musaddık başkanlığındaki İran hükümeti petrollerini millileştirmek isteyince Amerika ve İngiltere İran üzerindeki petrollerini kaybetti. Bu sebeple ajanları aracılığıyla Azeri Türklerinin İran'dan ayrılması için propaganda başlattılar. Bu propaganda sebebiyle de tekrar Azeri Türkleri sürgüne gönderilmiş, hapsedilmiş ve mal varlıkları yağmalanmıştır. İran hükümeti bugün insan haklar evrensel beyannamesine uymayarak Azeri okullarında Azeri Türkçesi öğrenilmesini ve Türkçe isim kullanılmasını yasaklamıştır. Bugün İran'da Azerilerin Türk olmadıklarını, İraniyan soyundan geldiklerini okullarda okutarak 20 milyon Azeri Türkünü İranlılaştırma politikası sürmektedir.

İran da Yaşayan Belli Başlı Türk Boyları

1. Hamze Türkleri (250 000)

2. Karadağlılar (150 000)

3. Karapapahlar (40 000)
4. Miskin (9,500)
5. Satronlu (8,500)
6. Geyimli (6000)
7. Delikonlu (4000)
8. Beyboğlu (4000)
9. Kongerlüler (60 000) Tahran'ın doğusunda yaşayan
10. Horasan ve Boçagci Türkleri (95 000) Kirman ve Belicistan bölgesinde yaşamaktadırlar.
11. Karagiller (65 000) Horasan'da yaşamaktadırlar.
12. Baçetler (150 000) Hisapur'da yaşamaktadırlar.
13. Timurtaşlar ve Gurdanlar (165 000) Gurgan eyaletinde yaşamaktadırlar.

Kozmin ve Hameddin'de de yaşayan Türk boyları vardır. Kısacası İran'da yaşayan Türklerin nüfusu 30 milyonu bulmaktadır.

İran büyük bir ülke olması sebebiyle tarihin çok eski çağlarından beri içinde birçok medeniyeti barındırmıştır. Ana toplum Acemlerdir ancak İran'daki en büyük Türk boyları da Azerilerdir. İran'da Hazar Denizi'nden Tahran'a kadar olan bölgede Azeri Türkleri yaşamaktadır. İran'da buradaki Türk nüfusunun yoğunluğu sebebiyle bu bölgeye Azerbaycan ismi vermiştir. Bu ilin en büyük kenti de Tebriz'dir.

Tarihten bu yana dünyanın en büyük iklim değişikliği olaylarından birisi de Orta Asya'daki içdenizin kurumasıdır. Bu sebeple insanlar susuz yaşayamayacağı için dünyanın dört bir tarafına Orta Asya'dan göçler yapılmıştır. Dolayısıyla bu göçlerden İran da nasibini aldığı için denilebilir ki Türklerin İran'a yerleşimleri tarihin çok eski çağlarını bulmuştur. Göç etmeyip Orta Asya'da kalanlar ise kendilerine yeni devletler kurmuştur. Ancak zamanla bu devletler kendi aralarında uyum sağlayamayıp savaş içine girdiğinde yenilenler kendilerine yeni bir yurt arama içine girmiş ve bu sebeple İran'a yerleşmişlerdir.

Yapılan göçler büyük yığılmalara yol açmış ve bu Turani boylar kendilerine Saka Devleti'ni kurarak İran'ın kuzeyini de içine alan geniş bir bölgeye yerleşip egemenliklerini kurmuşlardır. Sakaların devleti Fergana, Kaşgar, Aral Gölü, Hazar Denizi ile bugünkü Rusya'nın güneyine kadar yayıldı. Sakaların hakanı olan Alp Er Tunga'nın adı ünlü acem şairi Firdavsi'nin Şahnamesi'nde Afrasyab olarak anılmıştır. Kehrüsrev de eserlerinde Alp Er Tunga'nın kahramanlıklarından bahsetmiştir. Ayrıca bugünkü Yakut Türklerinin kendilerine Saka(Saka) demeleri de buradan gelir. Saka Devleti'nin egemenliği Büyük İskender'in yıkılmasıyla son bulmuştur.

Sakalardan sonra İran da sırasıyla Arşaklar, Sasani Devleti daha sonra da Arapların Tâkilerin ve Farsların yönetimindeki Emevi Devleti yönetimi ele geçirmiştir. Emevilerden sonra ise bu kez Türk devletleri İran'ı yönetmeye başlamıştır. Gazneliler, Büyük Selçuklu Devleti, Harzemşahlar, Moğol İlhanlı Celayililer, Tımar İmparatorluğu, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Sefeviler, Avşarlar, Kogaçlar İran'a Türk nüfusunu yaydılar. Daha sonra Pehlevi'nin Şah olduğu Ari Devleti kuruldu. Bu dönemde İran'da yaşayan Türkler büyük baskı altında kalmıştır.

Şah'ın baskıcı rejimi İran'da yaşayan bütün ulusları derinden etkilemiştir. Halk uzun bir dönem yoksulluk ve sefillik yaşadı. Çekilen bütün bu acılardan sonra Hümeyni adında bir imam sürgünden dönerek İran'a geldi. Halk tarafından büyük bir kalabalıkla, coşku ve sevinç eşliğinde karşılandı. Hatta imam olan Hümeyni, İran Komonist Partisi de sevgiyle karşılamıştır. Ancak İran halkının bu ümidi de hüsrana uğradı. Çünkü Hümeyni'nin kurduğu yönetim çağdaşlığın tersiydi. Baskılar günden güne artıyordu. Tepki gösteren halk ise, işkence veya ölümle cezalandırılıyordu. İnsanlık dışı bu uygulamalar İran'ın kötü kaderi oldu.

Azerbaycan Cumhuriyeti ise 1990'lardan sonra milliyetçi bir siyasi yapıyla bağımsızlığına kavuşmuştur. 1945 milli hükümet döneminden sonra Ebuzezi Elçibey ilk politikacı olarak Güney Azerbaycan meselesini siyasi arenada ortaya koymuştur. 1990'lardan sonra yani Sovyetler Birliği'nin tesviyesi sonrası Güney Azerbaycan Milli Harekatı yeni bir boyut kazanmıştır. GAMH 1945'ten sonra ilk kez kültürel hareketi siyasi harekete taşımıştır. Kısacası Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve Karadağ olayları GAMH'nin dönüm noktası olmuştur. Azerbaycan'da yönetim değişimi Güney Azerbaycan'a karşı siyasi ilgiyi azaltsa da, onun var olması her zaman Güney Azerbaycan için kıvanç kaynağı olmuştur.

GAMH hareket sürecinde bir hedefini gerçekleştirmek istemiştir. Hedefi Güney Azerbaycan'ın kurtuluşu, ideali ise Birleşmiş Azerbaycan Türk Cumhuriyeti'ni kurmaktır. Bu doğrultuda günümüz koşullarını göz önünde bulundurarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yönetimi Birleşmiş Azerbaycan sözcüğünü açıkça dile getirmese de, bu ideal orada yaşayan Azerbaycanlıların isteğidir. Azerbaycan Cumhuriyeti ve Güney Azerbaycan'ın ilişkileri siyasal ve toplumsal çerçevede farklı şekiller almaktadır.

3. Bilmeceler Hakkında Genel Bilgiler

Doğa öğeleri ile bu öğelere bağlı olayları, insan, hayvan, bitki gibi canlı varlıkları veya eşyayı soyut kavramları, dinsel konu ve motifleri kapalı bir şekilde uzak veya yakın çağrışımlarla birbirlerine sorarak yanıt istedikleri kalıplaşmış sözlere “bilmece” denir. Bu kalıplaşmış sözler eğitim, öğretim, eğlence, oyun ve zeka gelişimi aracı olarak kullanılır.

Bilmeceler Türk toplumunda çok eski bir geçmişe dayanır. Divanü Lügatit Türk'te bilmecenin karşılığı {tuburgun tuburguk tahruk } olarak geçmektedir. Yerel Türk ağızlarında ise (masal, mesel, merel, bulmaca, söz) gibi sözcükler hala kullanılıyor olsa da, bilmek eyleminden türemiş bilmece adı verilmiştir. Azeriler ise tapmak anlamında bilmecelere tapmaca adını vermişlerdir.

Bilmeceler eğlenceli oluşları, dikkat tesiri yaratmaları ve zekayı geliştirmeleri niteliklerinden dolayı özellikle bilmeceli oyunlara benzetilmektedirler. Oysa, bilmecelerin kalıplaşmış olmaları, dizelerden oluşmaları ve yanıtlarının önceden belirlenmiş olması sebebiyle oyunlardan ayrılırlar.

Masallarda, hikayelerde, efsane ve destanlarda görülüyor ki, bilmeceler çok eski çağlardan beri toplumu etkilemiştir. Örneğin masallarda iki ordunun silahlı savaş yerine söz ve bilgi yarışı yönünden çözüm bulduğu görülür. Günümüzde ise bilmeceler özellikle çocuklar arasında hoşça vakit geçirmek için başvurulmuş bir oyun niteliğindedir. Ayrıca halk kültürünün devam ettiği bazı bölgelerde bilmeceler yetişkinler arasında da özellikle uzun kış gecelerinde güzel vakitler geçirme maksadıyla kullanılmaktadır.

Şairler ve yazarlar tarafından yazılan bilmecelere divan şiirinde “Lügaz” ve “Muamma” denir. Manzum bir şekilde yazılmış bilmecelere divan şiirinde muamma; mensur bir şekilde yazılmış bilmecelere ise lügaz denir.

4. Bilmecelerin Sınıflandırılması

Genel olarak bilmeceler ikiye ayrılır: Biçim ve İçerik

1. Biçim Yönünden Bilmeceler

Halk edebiyatında dil ve ağız özelliği taşıyan bilmeceler mensur örneklerin yanında çoğunlukla manzum şekildedir. Manzum bilmeceler genellikle hecenin 7li ve 8li kalıplarıyla yapılır. Ancak belirli bir düzen göstermezler. Halk edebiyatının diğer türlerinde olduğu gibi bilmecelerde de redif kullanılır. Fakat daha çok yarım uyaklıdır.

A.Mensur Bilmeceler

Çoğu zaman secili {içuyaklı} sözlerden oluşur. Seciden oluşanların anımsanması daha kolaydır.Secisiz olanların ise değişmesi daha kolaydır

İ. Kıbrıs 'ın Mensur Bilmeceleri

Bişşi{Pişi}

Sarı suda,sandal oynar.

Gandil

Don içinde dig durur.

Ad

Her yere lazım

Badadez

Yer altında civcivli tavık

Çizme

Derin guyu dize gadar

Dişler

Serpeneg üsdünde ag guşlar.

Domader

Yol üstünde gırmızı bohça.

Gulgar

Yenilinde çullu guduz.

Gulag

Gara gayada,iki galbır asılı.

Güneş

Gökyüzünde altın tepsi

ii. Güney Azerbaycan'ın Mensur Bilmeceleri

Güneş

Akşam gider,seher gelir

Güneş

Akşam gider,sabah gelir

Gar

Ağaç başında ağca yumak

Kar

Ağaç başında ağaca yumak

Alma

Ağaç başında,al yanaglı gız

Elma

Ağaç başında,al yanaklı kız.

İyde

Ağaç başında bir torba un

İğde

Ağaç başında bir torba un

Gara Encir

Ağaç başında,gara yumag

Siyah İncir

Ağaç başında,kara yumak.

Xurma

Ağaç başında,sarı yemiş

Hurma

Ağaç başında,sarı yemiş.

Düyi

Ağ gız,çimende uzanır.

Pirinç

Ak kız,çimende uzanır.

Tiryak

Ağaç başında daru kutusu

Haşşaş

Ağaç başında kuşyemi kutusu.

İlan

Ayağı yoh,amma yeriye

Yılan

Ayağı yok,ama yürür.

Ürüh

El den şiş demirden kebab

Yüzük

El den şiş,demirden kebab

Durax

Atıldım mindim,gara daya

Tarak

Atıldım,bindim kara tay a

Semaver

Arası cehennem,dövresi derya

Semaver

Arası cehennem,çevresi deniz.

Merdivan

Ağ gul gapıları gezer

Merdiven

Ak köle,kapıları gezer.

Söz

Ateşte yanmaz,suda batmaz

Söz

Ateşte yanmaz,suda batmaz.

Erişte

Ağaca miner,giçi sallanır.

Erişte

Ağaca biner,bacakları sallanır.

Heyva

Budag üsde,sarı oğlan

Ayva

Dal üstünde,sarı oğlan.

Elçek

Beş yuvaya,bir gapı

Eldiven

Beş yuvaya,bir kapı.

B. Manzum Bilmeceler

Manzum bilmeceler yapıları bakımından dört gruba ayrılırlar.

- a. *Bilgilerden* oluşan bilmeceler
- b. *Özelliklerden* oluşan bilmeceler
- c. *Dörtlülüklerden* oluşan bilmeceler.
- d. *Dize sayısı* dörtten fazla olan bilmeceler.

a. *Bilgilerden Oluşan bilmeceler*

i. *Kıbrıs'ın Bilmeceleri*

Galbır

Bir yüzlü

Biil gözlü.

Mantar

Bir diregli

Biil mertegli

Dil

Hem acıdır

Hem dadlıdır.

Gave

Gara tavıg

Garnı yarig.

Kapı Pekisi

Gündüz ener

Gece biner.

Baca

Uzun olug

Dibi delig.

Zeytin

Dış kalıg

İç kütüg

Süpürge

Baş topuz

İç otuz.

Tüfeg

Derin guyu

Gümbür suyu.

Çivi

Fırsız içerde

Baş dışarıda.

Dan

Hanım içerde

Saçı dışarıda.

Padıcan

Tepe aşağı

Tekke daşağı.

Tavşan

Anın ayaglı

Burma bıyıklı

Çarpuz

Dış gün gibi

İç gün gibi

Ayagabı
Güçlüğ mezar
Dünyayı gezer.

Kedi
Gacarı tutar
Uçarı yutar.

Burçak
Alçak tepe
Olgun küpe

Davar Fıskısı
Açıldı sandık
Döküldü fındık.

Portakal
Sarıdır sarkar
Düşmeye gorkar.

Sazan
Kapasını açma
Gölelini yığma.

İyne
Bir kızım var.
Bir gözü var.

Maşmula
Yemesi daldı
Maymun suratlı.

Kesane

Galdanı garadır
Göyneği sarıdır.

Pinez

Ufacık mantarcık
Başında tablacık.

Pul

Altın yalarsın
Cedüne basarsın.

Sahad

Gece yattım tığ tığ
Sabah galktım tığ tığ

Ayna

Ben ona bakarım
O da bana bakar.

Büber

Yeni gelin fesi
Acı gelir sesi

Daş

Büyüğü yürümez
Güçüğü büyümez.

Harva

Öbenim içimde
Ben onun içinde

Bulud

Ay varken açarlar

Gün varken gaçarlar.

Gandil

On paralık nişadır

Dörd duvarı guşadır.

Ellig (Eldiven)

Parmağı var,canı yog

Dumarı var,ganı yog.

Gelebeb

Ganadı var,guş deyil

Boynuzu var,koş deyil.

Keçi

Dağdan ener sekerek

Gara üzüm dökerek

Döme

Yancığını aşdım

Topacığını goydum.

Horoz

Ezan okur, namaz gılmaz

Kadın alır, nikah gıymaz.

Gubag

Dem ardına teke bağlı

Boynuzları köke bağlı.

Deve

Dağıdan gelir,hamadulla

amanında gozabulla.

ii. Güney Azerbaycan Bilmeceleri

Yol

Atamın bir guşağı var

Desteledikçe gurtarınır.

Yol

Atamın bir uzun ipi var

Topladıkça bitmiyor.

Gün Işıkları

Ata miner seslenmez

Yere düşer paslanmaz.

Güneş Işıkları

Ata biner seslenmez

Yere düşer paslanmaz.

Yıldızlar

Akşam baktım yoh idi

Sabah baktım çoh idi.

Yıldızlar

Akşam baktım yoktu

Sabah baktım çoktu.

Gün

Araba gezer izi yoh

Yanar yanar közü yoh

Güneş

Araba gezer izi yok

Yanar yanar közü yok.

Sabah Çağı

Ay sandığım açıldı

İçine nur saçıldı.

Sabah Vakti

Ay sandığım açıldı

İçine nur saçıldı.

Ay ve Gün

Ağ taş,gızıl taş

Birin götür,birin as

Ay ve Güneş

Beyaz taş,kırmızı taş

Birini götür,birini as.

Gece ve Gündüz

Ağ yumağı aldım

Gara yumag geldi.

Gece ve Gündüz

Ak yumağı aldım

Kara yumak geldi.

Göy Yıldızları
Ağır halını silkelemeden
Balaca taşları töke bilemedim

Yağış
Ağır ağır hallenir
Gökten yere sallanır.

Damcı
Alçacak gıyü
Damıldır suyu

Derya
Anası var, Atası yoh
Ör uşaklarını udar.

İşık
Ovaçda durmaz
Dama girer.

Yel
Ayaksız elsiz
Çapuları açar.

Bulut
Ayağı yohdur kaçır
Kanadı yohdur uçır.

Pamuk
Ağ gıza el uzadım
Mesti budagda galdı

Gökyüzü Yıldızları
Ağır halıyı silkelemeden
Ufacık taşları atamadım.

Yağmur
Ağır ağır hallenir
Gökten yere sallanır.

Damla
Alçacak kuyu
Damlatır suyu.

Deniz
Anası var, babası yok
Öz yavrularını yutr.

İşık
Avuçta durmaz
Evden içeri girer

Rüzgar
Ayaksız elsiz
Kapıları açar

Bulut
Ayağı yoktur kaçır
Kanadı yoktur uçar

Pamuk
Ak kıza el uzattım
Dibi dalında kaldı.

Girdi Göl

Ağacın tutmak olmaz

Bizimden doymak olmaz

Tag

Ham beyatha yatar

Gölgesini uzağa atar.

Yarpan

Ağacın aşmaz

Yere düşse beli sınmaz

Ağ Turp

Ağır peynir deyil

Geyruğu var,sıçan deyil.

Baş Kalem

Ana hanım atlandı

Göl kanat katlandı

Fındık

Ağır bağı tendirim var

İçi hile künde tutar.

Ceviz

Ağır dolu bir tendirim var

İçi iki ipek tutar.

Fıstık

Ağır tahta,üstü tahta

İçinde yeşil pühte.

Gül

Dalımdan tutmak olmaz

Kokumdan doymak olmaz.

Fide

Babam avluda yatar

Gölgesini uzağa atar.

Yaprak

Aşmaziuçmaz

Yere düşse beli kırılmaz.

Beyaz Turp

Aktır peynir değil

Kuyruğu var,sıçan değil

Lahana

Ana hanım atlandı

Kol kanat katlandı.

Fındık

Ağır kapalı tendirim var

İçi yalnız künde tutar.

Ceviz

Ağır dolu bir tendirim var

İçine yalnız iki ipek yerleşir.

Fıstık

Altı tahta,üstü tahta

İçinde yeşil bakla

Nar

Aldım bir dana

Açtım min dana

İthurnu

Ağaç başında

Kırmızı yaylık.

Penle

Ağaca çıkar

Kulağa güşvara tahr.

Sarmaşık

Ağaca ha ağaca

Örken dolaştı ağaca.

Buğda

Altı ayda bir gariş

Bir ayda altı gariş.

Süpürge

Al baba ha hut baba

Dolan evi yat baba

Balık

At başı,fil boynu

Agrep gamı

Canavar

Ağzı gara boz beyler

Vursan ağzın eğiler.

Nar

Aldım bir tane

Açtım bin tane

Kuşburnu

Ağaç başında

Kırmızı mendil.

Bakla

Ağaca çıkar

Kyulağa küpe takar.

Sarmaşık

Ağaca ha ağaca

Kalın ip dolaştı ağaca.

Buğday

Altı ayda bir karış

Bir ayda altı karış.

Süpürge

Al baba ha hut baba

Dolan evi yat baba

Balık

At başı,fil boynu

Akrep kanı.

Kurd

Ağzı kara boz beyler

Vursan ağzını eğpiler.

Cicev

Akşam yağlar

Seher dağılar.

Geymax

Ak deryanın suyu gızdır

Önü temem ağca bezdir.

Şem

Ah obluğum yağıldı

Başı gaytan bağlıdır.

Kölge

Anası gondakta yatır

Oğlu bazara gedir.

Pilov

Ağca tepe,başı küpe

Ne tepe de ne de küpe

Yumurta

Ağ sarayda

Sarı sultan eğleşe.

Zıma

Ağaç için oyaram

Düz ağzıma koyaram

Gatar

Ateşten atı,demirden gati

İnsan icadı,Tanrı guvveti

Civeiv

Akşam toplanır

Sabahleyin dağılır.

Kaymak

Ak deryanın suyu kızdır

Yüzü tamam,bembeyaz bezdir.

Mum

Ak okluğum yığıldı

Başı iple bağlıdır.

Gölge

Anası kondakta yatar

Oğlu pazara gider.

Pilav

Ağca tepe,başı küpe

Ne tepe söyle ne de küpe

Yumurta

Bembeyaz sarayda

Sarı sultan oturmuş.

Zurna

Ağaç içini oyarım

Direk ağzıma koyarım.

Tren

Ateşten atı,demirden odaları

İnsan icadı,Tanrı gücü.

Gör

Bir yungunum var

Bir yeri örter

Dereyi örtmez.

Şenliye

Güneşde açang

Kılıgede kapang

Güneşden kaçarık.

Öyle

Bazardan alınmaz

Tatbaya goyulmaz

Tadına doyulmaz.

Gelin

Uzun uzun minare

İçinde yapılmış gale

Bir bir çiğeg ,bir lale

Garpuz

Yemyeşil duvarları

Kı gın damarları

Ortası Araplar ın diyarı

Değah

Ah ah creydim

Ortasına giredim

Tag tag ede vuraydım.

Güney Azerbaycan Bilmeceleri

Ocak,Tüssü,Od	Ocak,Duman,Ateş
Anası gara	Anası kara
Gızı gırmızı	Kızı kırmızı
Oğlu gıvırcı gıvırcı.	Oğlu kıvırcık kıvırcık.

Çay	Irmak
Ayagsız kaçır	Ayaksız kaçır
Görsiz görir	Gözsüz görür
Ağızsız udar	Ağızsız yutar.

Tütün	Tütün
Acı yarpag dograndı	Acı yaprak doğrandı
Torbalara gaplandı	Torbalara koyuldu
Bazarlara yollandı.	Pazarlara yollandı.

Şeftali	Şeftali
Ağaç başında tüklü yumak	Ağaç başında tüylü yumak
Bir yüzü ağ	Bir yüzübeyaz
Bir yüzü sarımtrag.	Bir yüzü sarımtrak.

Düvi	Pirinç
Ağca gız suda	Beyaz kız suda
Fenni femilce	Özel işlemlerle
Burnu eğrice.	Burnu eğrice.

İt	Köpek
Aralıgda heyvan gezer	Ortalıkta hayvan gezer
Mal garaya olur nezer	Mal hayvana bekçilik eder
Ses semiri kendi bezer.	Ses sedası kendini süsler.

Maral

Ağa nezer

Ay nezer,adı dağları bezer

Başında ağaç gezer.

Meral

Ağa nazar

Ay nazar adı dağları süsler

Başında ağaç gezer.

c. Dörtlüklerden Oluşan Bilmeceler

Kıbrıs Bilmeceleri

Gögyüzü

Mavi adlas

Arşin yedmez

İğne badmaz

Terzi bişmez

Barmaglar

Marmaracık

Yol daracık

Dört öküzçük

Bir danacık

Kölge

Bende var

Sende de var

Bir gücücüg

Cöbde de var

Kapı

Giden jeyli

Gelen jeyli

Ayag üsdü

Duran jeyli

Tosbağa
Altı kemig
Üsdü kemig
Yürüyüşü
Pek de kemig

Gemi
Dumanı tüter
Lodosa gider
Balığ değildir
Denizde yüzer.

Sıçan
Dildiri didsiz
Baldırı edsiz
Burma bıyıklı
Başı devledsiz

Garaböycü
İllim iligsiz
İllim kenigsiz
İllim gapgara
İllim gupguru.

Hindistan Cevizi
Bakdım ırada
Bir guru gafa
Yemesi daldı
Maymun suradlı

Geyig

Dağdan ener og gibi

Dallandır budag gibi

Eğilir bir su içir

Bağırır ovlag gibi.

Masa

Ayağı var gidemez

Yemeg gelir yeyemez

Gonulan yükü daşır

Derdini söyleyemez.

ii. Güney Azərbaycan Bilmeceleri

Göy ve Ulduzlar

Atamun bir doni var

Gatlamag olmaz

İçi dolu eşrefidi

Sanamag olmaz

Gök ve Yıldızlar

Atamın bir elbisesi var

Katlamak olmaz

İçi dolu altın paradır

Saymak olmaz

Hefte Günler

Atamun yeddi oğlu var

Yedisi de bir boyda

Bir üzleri agdı

Bir üzleri gara

Hafta Günleri

Atamın yedi oğlu var

Yedisi de aynı boyda

Bir yüzleri beyaz

Bir yüzleri siyah

Ildırım

Atdım atana

Deydi kotana

Suda balığa

Düzde ceyslana

Yıldırım

Attım atana

Deydi kotana

Suda balığa

Düzde ceyslana

Çay

Adam deyil,hey kaçır

Meşe dceyil ses salır

Toprağa o can verir

Adamlara gan verir

İrmak

Adam değil,devamlı kaçır

Orman değil seslenir

Toprağa o can verir

İnsanlara kan verir

Su

Ay gider ha it gider

Gece gündüz yol gider

Ne dili var ne ağzı

Nerilder aslan gider

Su

Ay gider,yıl gider

Gece gündüz yol gider

Ne dili var,ne ağzı

Nare çeker,aslanlar gibi gider

Külek

Ahasnı ha aham

Gezer cümle cehanı

Derelewrde öldürdüm

Neti var ne ganı

Tayfun

Aham hey ehanı

Gezer bütün cihanı

Derelerde öldürdüm

Ne eti varine kanı

Boyax Otu

Ağ at beyan içinde

Guyruğu gan içinde

Geldim ganı silmeye

Badtım beyan içinde

Boya Bitkisi

Beyaz at beyan içinde

Kuyruğu kan içinde

Gittim kanı silmeye

Battım beyan içinde

d. Dize Sayısı Dörtten Fazla Olan Bilmeceler

İ Kıbrıs Bilmeceleri

Örümçeg

Bir gariş makas

Üstünde hoggabaz

Bu bilmeceyi bilmezsen

Gırg gün gırg gece

Bir kilisede popaz

Akıl

Garada bir gemi

Başındadır yelkeni

Nedir dümeni

Bil bakalım bunu

Göreyim seni

Pire Bid

Altı baggal dükyanı

Üsdü hor hor çeşmesi

Üsdü aynacıglar

Daha üsdü galemcigler

Daha okarı da

Aslan gaplan göreşir

Bıçag

Ah el işim el işim

Elimden gelir her işim

Arşın getirin ölçelim

Mağas getirin biçelim

Yedi derya biçelim

Yedi derya içinde

Altın beşig yareşir

Altın beşig içinde

Güllü hanım yareşir

Güllü hanımı öldürürsan

Elin gana bulaşır.

ii. Güney Azərbaycan Bilmeceleri

Üzüm

Altı taşıl

Üstü yeşil alalar

Gün geçtikçe

Şirinleşti balalar

Agıllılar agıl ile taparlar

Agılsızlar üzerinde yatarlar

Üzüm

Altı yeşil

Üstü yeşil alalar

Gün geçtikçe

Tatlılaştı yavrylar

Akıllılar akıl ile bulurlar

Akılsızlar üzerinde yatarlar

Dodax

Ataya deymez

Baba ya deyer

Halaya deymez

Emiye deyer

Dereye deymez

Deymeze deyer

Dudak

Ataya değmez

Babaya değer

Halaya değmez

Amcaya değer

Dereye değmez

Deümeyene değer

Ağız

Allahu ekber deresinde

Gıl bitip dövresinde

Su durup çolasında

Şirinlikten çatlayıp

Dil çıhip arasından

Ağız

Allahu ekber deresinde

Kıl bitmiş çevresinde

Su durmuş çukurunda

Şirinlikten çatlamış

Dil çıkmış arasından

2. İçerik Yönünden Bilmeceler

Bilmecelerin içerikleri insan, hayvan, bitki, eşya ve soyut kavramlar gibi çeşitli konuları ele aldığı için şöyle sıralanabilir.

A. İnsan ve organlarına ilişkin bilmeceler

Altı inci murvari	Altı inci mirvarid
Üstü inci murvari	Üstü inci mirvarid
Arasındaki bir yarpag	Arasında bir yaprak
{dil}	{dil}

B. Hayvanlarla ilgili bilmeceler

Dağdan gelir hamadulla
Omuzunda gozobulla
{deve}

Ahşam yığılar	Akşam toplanır
Seher dağılar	Sabahleyin dağılır
Cüce {civciv}	

C. Bitkilerle ilgili bilmeceler

Başı topuz
Saçı otuz
{süpürge}

At baha ha hur baha	At bana ha bul bana
Dolan evi yat baha	Dolan evi var bana
{Süpürge}	{süpürge}

D. Doğa ve doğa olaylarıyla ilgili bilmeceler

Bir yorganım var
Her yeri örter
Dereyi örtmez
{gar}

Bayırda ağdı

Bayırda beyazdı

Yüksekde dağdı

Yüksekte dağdı

Eve gelir suya döner

Eve geldi suya dönüştü

{gar}

{kar}

E. Eşya araç ve gereçle ilgili bilmeceler

Ben ona bakarım

O da bana bakar

{Ayna}

Ağaçtan atı

Ağaçtan atı

Demirden gatı

Demirden katı

İnsan illeti

İnsan illeti

Tanrı gudreti

Tanrı kudreti

Gözü {Ayna}

Ayna

F. Giyim kuşamla ilgili bilmeceler

Güçücük mezar

Dünyayı gezer

{Ayaggabı}

Derin guyu dize gadar

Derin kuyu dize kadar

{Çizme}

{Çizme}

G. Teknolojik eşyalarla ilgili bilmeceler

Gıcır gıcır gıcirtısı

Gıcirtının mıcirtısı

Gan ağlar gan ayaglı

Üş başlı on ayaglı

{Araba}

H. İş ve sanatla ilgili bilmeceler

Ağaç için oyaram Ağacın içini oyarım
Düz ağzına koyaram Düz ağzına koyarım
Zırna {Zurna}

Ağaçta var bağırsak Ağaçta var bağırsak
Ağzım açık ney çalar Ağzı açık ney çalar
Süleymanı çağırsak Süleyman ı çağırsak

{Keman}

I. Yiyecek ve içeceklerle ilgili bilmeceler

Gara tavug dalda yatır Kara tavuk dalda yatar Ağca tepe başı küpe
Dal kırılmış yerde yatır Dal kırılmış yerde yatar Ne tepe ne de küpe
{Zeytin} {Zeytin} {Pilav}

J. Soyut kavramlarla ilgili bilmeceler

Musandıra musandıra
Ev içinde mandıra
Ya bu meseli bilirsin
Ya da yüreciğine gan dura
{Akıl}

Anası gundağda yatır Anası kundakta yatıyor
Oğlu bazara gidir Oğlu pazara gidiyor
Kölge {Gölge}

Ateşte yanmaz suda bolmaz Ateşte yanmaz suda boğulmaz
{Söz}

K. Dinsel öge ve motiflerle ilgili bilmeceler

Emetullah yabrağı

Kaberullah tobrağı

Ya bu bilmeceyi bilih

Ya yarın gece ölüh

{Gur an ı Kerim ve Kabe}

3. Bilmeceler Nasıl Sorulur ve Yanıtlanır

Bazı bilmecelerin başlangıcında “masal mesel, bilmece bulmaca, tap tapmaca veya benim bir kızım var ... benim bir oğlum var.....” gibi kalıplaşmış sözler bulunur. Anlam, duygu, biçim, madde, renk, ses, harf, hece, sözcük, uyak, seci gibi ögeler ipuçlarıdır.

Zihni çalıştırarak parlak tutmaya yarayan bilmeceler Türk milletinin tarihinde asırlar boyunca yer almıştır. Bilmecelerde eşyanın ya da oluşumun anlamı mecazlarda, çeşitli niteliklerde veya tasvirlerde gizlidir. Sorulacak olan sual de bu üç esasa dayanmaktadır. Bilmecelerden manevi olanlar zaman içinde anlaşıldıklarından kalıcıdır. Maddiyatla tasvir edilenler ise maddiyatın değişikliğinden dolayı kısa ömürlüdür.

Bilmeceler içerikleri hakkındaki bilgiyi aktarmak için çeşitli çarelere başvururlar. Bunu yaparken dilin ahenk özelliklerinden ve ifade gücünden yararlanırlar. Bilmecelerin oluşumu tasvir ve çağrışım gücüne dayanmaktadır. Bilmeceler söylendikleri anda edebi özellikleri pek görülmeyebilir ancak ima ettikleri anlam dikkate alındığında edebi değerler kendini gösterir.

Bilmecelerde gizli veya açık benzetmeler kullanılır. Benzetme edebi bir vasıta ve bilmecelerde varlık veya oluşum en şairane biçimde mecazlarla anlatılır. Sorulan sorunun anlamı mecazda mevcuttur. Bazı durumlarda ise bilmeceleri oluşturan sözlerde mecaz olmayabilir ve varlığın veya oluşumun gerçek özelliği tasvir edilir. Bilmecelerin içinde sorular gizlenebilir ve sorunun cevabı herhangi bir oluşuma ya da eşyaya benzetilerek bulunur. Kısacası cevabın benzetmesi bilmecede mevcuttur.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, verilerin toplanması ve çözümlenmesi başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırmaların Modeli

Bu araştırmalarda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmanın amacı bulguları genelleştirmek değil bütüncül bir hüküm elde etmektir.

Evren ve Örneklem

KKTC'deki bilmecelerin elde edilmesinde tek kaynak olan Mustafa Gökçeoğlu'nun Kıbrıs Bilmeceleri adlı kitabından yararlanılmıştır. Güney Azerbeycan bilmecelerini incelemek amacıyla Prof.Dr. Habib Derzinecesi'nin derlemesiyle oluşturulan ders notlarından yararlanılmıştır. Her iki dilde de toplam 300 bilmece ile çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması ve incelenmesinde döküman analizi kullanılmıştır. Kaynaklarda yer alan bilmeceler arasında karşılaştırmalar yapılmış, benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durulmuştur.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

an Beden Yapısı ile İlgili Bilmeceler

y Azerbeycan Bilmeceleri

giz

Allahuekber deresinde

l bitib dövresinde

u durub çolasında

rinlikden çatlayıb

l çıhib arasında

Allahuekber deresinde

Kıl bitmiş çevresinde

Su durmuş çukurunda

Şirinlikten çatlamış

Dil çıkmış arasından

giz

laca baggal

versen udar

Küçücük bakkal

Ne versen yutar

iz-El

ipim var,bir guyum

gati,guyuya çatmaz

gat olanda çatar

Bir ipim var,bir kuyum

Tek katı kuyuya ulaşmaz

Çift kat olursa ulaşır

z ve Dişler

balaca odacık

lolu ağ mıncık

Bir küçücük odacık

İçi dolu beyaz boncuk

glar

edi ki

er geler nehanii

er cümle cehani

Onedir ki

Gider gelir nihani

Gezer cümle cehani

Boğaz

O hani-ha-o,hani

Çaxmag hani,gov,hani

Seksensekiz değirmen

Doxsandokkuz nov hani

O hani-ha-o,hani

Çakmak hani gov hani

Seksensekiz değirmen

Doksandokuz nov hani

Dil ve Dişler

O yanı kelek

Bu yanı kelek

İçinde bir çarx-i felek

O yanı kelek

Bu yanı kelek

İçinde bir çarkifelek

Dodag

Nene ye değymez baba ya değer

Xala ya değymez Bibi ye değer

Değer değymez değymez de değer

Allah a değmez Billah a değer

Neneye değymez babaya değer

Halaya değymez Bibiye değer

Değer değymez,değymez de değer

Allah a değymez Billah a değer

El

Bel sapı,balla sapı

Bir budağın,beş yarpağı

Bel sapı balla sapı

Bir budağın ,beş yarpağı

El

Etli sümük balla sapı

Beş yarpağı bir budağı

Al diyende açılar

Ver diyende yumular

Etli kemik,balla sapı

Beş yarpağı bir budağı

Al diyende açılar

Ver diyende yumular

Gıç Beden Baş Saç

Haça üste küp
Küpün üste top
Top üste meşe
Meşeni çağgallar eşe

Haça üste küp
Küpün üste top
Top üste orman
Orman çakal eşe

Göz

Aşağı eğirem tökülmez
Gırağı çeperdi sökülmez
Yerinde sarımsak ekilmez

Aşağı eğildim dökülmez
Çevresi hisardır sökülmez
Yerinde sarımsak ekilmez

Gözler

Evleri yanaşı
İki gardaşım var
Herşeyi görerler
Birbirini görebilmiler

Evleri yanyana
İki kardeşim var
Herşeyi görürler
Birbirini görmezler

Gözyaşı ve Saç

O nece göldür
Suyunu içmek olmaz
O nece dağdır
Otun biçmekle gurtarmaz

Onasıl göldür ki
Suyu içilmez
Onasıl dağdır ki
Otu biçmekle bitmez

Gulax

Başa yapışix
Bir sapsız gaşix

Başa yapışık
Bir sapsız kaşık

Göz, Burun, Kulak, Ağız

Bir gayada yeddi bulağım var

İkisi şor ikisi şor leher

Biri řirindi ikisi zeher

Bir kayada yedi pınarım var
İkisi tuzlu ikisi tuzlu gibi
Biri tatlıdır ikisi zehir gibi

Kelle

Bir gıllıca yumağım var	Bir kıllıca yumağım var
Yeddi delik deřiği var	Yedi delik deřiği var

Meme

Selam eleyk gassabbaşı	Selam aleyk kasapbaşı
Meni gönderdi yüzbaşı	Beni gönderdi yüzbaşı
Bir et ver	Bir elt ver
Ne erkek olsun ne dişi	Ne erkek olsun ne dişi
Ne yayı görsün ne gışı	Ne yazı görsün ne kışı

Saç Ağarması

Bu günü ada nedi	Bu gün camaydı
İşler uvandındadı	İşler tıkrındaydı
Gardan ağ boyandı	Kar gibi beyazlandı
Tap görüm adı nedi	Bul bakalım isim nedir

Saç

Balacana gargalar	Küçücük kargalar
Bizden size yorgalar	Bizden size yorgalar
Govurgadan fetirden	Kavurgadan Fetirden
Ne istesen balalar	Ne istersem yavrular

ii. Kıbrıs Bilmeceleri

Ağız

Güçüğ baggal

Dünyayı yutar

Küçük bakkal

Dünyayı yutar

Ağız

Alçağ duvarda

Beyaz güvercinler oturur

Alçak duvarda

Beyaz güvercinler oturur

Ağız

Bir kutum var

İçi dolu inci

Bir kutum var

İçi dolu inci

Avıç-Barmaglar

Mar maracık

Yol daracık

Dört öküz

Bir tanacığ

Mar maracık

Yol daracık

Dört öküz

Bir tanecik

Baldır

Baldır baldan dadlıdır

Baldır baldan tatlıdır

Boğaz

Türkiye da iki dane

İnsanda bir dane

Türkiye de iki tane

İnsanda bir tane

Dil

Hem acıdır

Hem dadlıdır

Hem acıdır

Hem tatlıdır

Dil

Altı mermer	Altı mermer
Üstü mermer	Üstü mermer
İçinde bülbül öter	İçinde bülbül öter

Dil

Kafes içinde	Kafes içinde
Bülbül öter	Bülbül öter

Dil

Mandilde var,çulda yog	Mandilde var,çulda yok
Gandilde var mumda yog	Kandilde var mumda yok
İnsanlara akıl satar	İnsanlara akıl satar
Ambara daş atar	Ambara taş atar

Dirneg

Bir boncuğum var	Bir boncuğum var
Herkes öper ben öpmem	Herkes öper ben öpmem

Tırnak

Dişler

Biz bizidik bizidik	Biz bizidik bizidik
Otuz iki gızidik	Otuz iki kızidik
Ezildik büzüldük	Ezildik büzüldük
İki duvara dizildik	İki duvara dizildik

Dişler

Gırmızı ağaç üstünde	Kırmızı ağaç üstünde
Ag güvercinler asılı	Ak güvercinler asılı

Dişler

Serpeneg üstünde ag guşlar	Serpenek üstünde ak kuşlar
----------------------------	----------------------------

El

Beşdir bedeldir

Yeşil godum al çıgdı

Acab bu nedendir

Beşdir bedeldir

Yeşil koydum al çıktı

Acaba bu nedendir

Gözler

Benim iki pencirem var

Duvarları edden duvar

Gan ağlar, gan ayaglı

Üş başlı on ayaglı

Benim iki pencerem var

Duvarları etten duvar

Kan ağlar, kan ayaklı

Üç başlı on ayaklı

Göz

Perçemi kapakladım

Çevresini saçagladım

Perçemi kapakladım

Çevresini saçakladım

Göz

Ufacıg fil daşı

Dolanır dağı daşı

Ufacık fil taşı

Dolanır dağı taşı

Göz

Edirafı gıllı

Göbeği sulu

Etrafı kıllı

Göbeği sulu

Gulag

Ed ed içinde

Her söylenen içinde

Et et içinde

Her söylenen içinde

Gulag

Gara gayada iki galbır asılı

Kara kayada iki kalbır asıl

Gulag-Küpe

Edden kantar

Elmas darta

Etten kantar

Elmas tartar

Gulag

Yarım gaşıg

Duvara yapışığ

Yarım kaşık

Duvara yapışık

Sakal

Ben giderim o gider

Önümde dum dum eder

Ben giderim o gider

Önümde dum dum eder

Sümüg

Garannıgdan gadı gelir

Beş halayıg garşı gelir

Alır ele vurur yere

Allah mustağını vere

Karanlıktan katı gelir

Beş halayık karşı gelir

Alır ele vurur yere

Allah mustağını vere

Sümüg

Garanlıgdan bir hanım gelir

Beş cariye garşı gelir

Karanlıktan bir hanım gelir

Beş cariye karşı gelir

Sümüg

Sarıg sarkar

Düşmeye gorkar

Sarık sarkar

Düşmeye korkar

Yüreg

Ben giderim o gider

Yanımda tıg tıg eder

Ben giderim o gider

Yanımda tık tık eder

Araç Gereç İle İlgili Bilmeceler

Araba Bilmeceleri

Araba
Gıcır gıcır gıcirtısı
Gıcirtının mıcirtısı
Gan aglar.gan ayaglı
Üş başlı.on ayaglı

Ayaggabı
Güçücük mezar
Günyayı gezer

Ayna
Ben ona bakarım
O da bana bakar

Bardag
Bir kızım var
Gelen öper
Giden öper

Bıçag
Altı tahda.üstü tahda
İçinde gannı sofda

Beşig
Tag Tag tavlama
İçinde bal paklava

Çivi
Fırsız içerde
Başı dışarıda

Çorab

Yünlüyü aşdım

Dibine gadar soğdum

Davul

İnim inim iniler

Bin gişi diyner

Dezgah

Ah Ah ereydim

Ortasına gireydim

Tag Tag ede vuraydım

Döşeg

Gece dolar

Gündüz boşalır

Ellig{Eldiven}

Barmağı var.canı yog

Damarı var.ganı yog

Gova

Aşağı enerkan kıkır kıkır güler

Yukarı çıkarken şıpır şıpr gözyaşı döker

Gemi

Dumanı tüter

İsdersa gider

Balıg deyildir

Denizde yüzer

İyne

Bir gızım var

Bir gözü var
Kapı
Giden leyli
Gelen leyli
Ayag üsdü
Duran leyli

Lamba
Dağın burnunda bir göl
Gölün içinde bir gurd
Gurdun ağzında bir şahin
Göl gurur
Gurd biter
Şahin geçer

Masa
Ayağı var gidemez
Yemeg gelir yeyemez
Gonulan yükü taşır
Derdini söyleyemez

Para
Çin Çin eden nalçadır
İşi bitiren ağcadır

Sahad
Gece yaddım tıg tıg
Sabah galktım Tıg tıg

Şemsiye
Güneşde açarig
Kölkede kaparig
Güneşden geçerig

Tencire

Güçüg bir haman

Gubbesi tamam

Garısı gelin

Tob

Dışı var.içi yog

Dayag yer.suçu yog

Tüfeg

Derin guyu

Gümbür suyu

Zil

Yalağın yanına gider

Ağlar Ağlar su işmez.

ii. Güney Azerbeycan Bilmeceleri

Lamp

Ampül

Altı şişe, üstü şişe

Altı şişe, üstü şişe

Ortasında kabab pişe

Ortasında kebab pişer

Güzgü

Ayna

Ağaçtan atı

Ağaçtan atı

Demirden gatı

Demirden katı

İnsan illeti

İnsan illeti

Tanrı gudreti

Tanrı kudreti

Başmag

Ayakkabı

Bazardan gazan aldım

Pazardan kazan aldım

İçine guyrug saldım

İçine kuruk koydum

Gazan eridi.guyrug galdı

Kazan eridi .kuyruk kaldı

Nenni

Az geder ha çoh geder
Gece gündüz yol geder
Birce gariş yol geder

Elcek

Beş yuvaya.bir gapı

Gemi

Ağaç kötügü oynak
İçine heç su dolmaz
Derya üzü meskeni
Hamı ona küsgünü

Köynek

Bedenivar.başı yox
Golları var.gılçası yox
Garnını yırt.ganı yox

Gelem

Ağzı birdi.dili mindi
Gah hele deyir gah hele

Keman

Ağacda var bağırsag
Ağzın açıb ney çalar
Süleyman ı çağırsak

Gılınç

Bir ağacım var
Yarpagsız.budagsız
Ona çıkan galar
Elsiz ayagsız

Ayna

Az gider ha çok ghider
Gece gündüz yol gider
Birce kariş yol gider

Eldiven

Beş yuvaya bir kapı

Gemi

Ağaç kütügü oymak
İçine hiç su dolmaz
Deniz üstü meskeni
Herkes ona küsgünü

Gömlek

Bedeni var.başı yok
Kolları var.kalçası yok
Karnını yırt.kanı yok

Kalem

Ağzı birdi.dili bindi
Kah böyle der.kah öyle der.

Kemençe

Ağaçta var bağırsak
Ağzını açıp ney çalar
Süleymanı çağırsak

Kılıç

Bir ağacım var
Yapraksız budaksız
Ona çıkan kalır
Elsiz ayaksız

Gevci

Ağız var.dişi yoh

Her ne ağızına salınsa

Tike Tike eder

Makas

Ağız var.dişi yok

Her ne ağızına salınırsa

Paramparça yapar

Şem

Ah ohluğum yağlıdı

Başı gaytan bağlıdı

Gelyan

Altı deniz.üstü saman

Yanıyorum aman aman

Mum

Ağ olduğum yağlıydı

Başı ipe bağlıdı

Nargile

Altı deniz.üstü saman

Yanıyorum aman aman

Rende

Ay laleler laleler

Gümüşden piyaleler

Göbeğinden den yiyer

Vel üstinden gusar

Rende

Ay Laleler Laleler

Gümüşden piyaleler

Göbeğinden den yer

Vel üstünde kusar

Sahat

Bir atım var derinde

Başlamışam serinde

Gece gündüz yol gedir

Yerindedir yerinde

Saat

Bir atım var derinde

Başladım serinde

Gece gündüz yol gider

Yerindedir yerinde

Saz

Altı cehennem üstü düzengah

Gulagları üç

Saçları ülgüç

Saç

Altı cehennem üstü dümdüz

Kulaklsarı üç

Saçları ustura

Semaver
Ayakları arıca
Başında kelem,
Garnında veremi
Balaların yığar başına
Oturup ağlar

Semaxer
Ayakları arı kadar
Başında lahana
Karnı şişmiş
Yavrularını bir araya toplar
Oturup ağlar

İnc
Ayağı var.eli yoh
Ağzı var.dili yoh
Oyuglarda gerekdir
Boğazı lab direkdir

Soba
Ayağı var.eli yok
Ağzı var.dili yok
Soğuklarda gereklidir
Boğazı tam direktir

Parax
dıldım mindim gara daya

Tarak
Atıldım bindim kara tay a

eheng
Ağzı var, dili yoh
olu var ayağı yoh
arnı var.bağırsağı yoh

Testi
Ağzı var.dili yok
Kolu var.ayağı yok
Karnı var.bağırsağı yok

atar
teşten atı, demirden gati
san icadı.Tanrı guvveti

Tren
Ateşten etı, demirden katı
İnsan icadı Tanrı kuvveti

İfeng
ab balaca boyu var
dırımdan suyu var
vararsan gudurur
ünyalara od salar

Tüfek
Ufacık bir boyu var
Yıldırımdan suyu var
El vurursan kudurur
Dünyalara ateş saçar

Teyyare

Bir guşum var.canı yox

Ganadı var.ganı yox

Uçur uzax ellere

Ele çoxdur sanı yox

Uçak

Bir kuşum var.canı yok

Kanadı var.kanı yok

Uçar azak yerlere

O kadar çok ki sayı yok

Üzüh

Et den şiş.demirden kabab

Zırna

Ağaç için oyaram

Düz Ağzıma goyaram

Yüzük

Etden şiş demirden kebab

Zurna

Ağacın içini oyarım

Düz ağzıma koyarım

4.3. Doğa Üstü Güçler ile İlgili Bilmeceler

i. Kıbrıs Bilmeceleri

Akıl

Ele alınıb durulmaz

Baggallarda satılmaz

Kimisinde pek fazla

Kimisinde bulunmaz

Akıl

Garada bir gemi

Başındadır yelkeni

Nedir dümeni

Bil bakalım bunu

Göreyim seni

Bela

Fızlı kuşarsan erişirsin

Yavaş yürürsan o seni bulur

Rüya

Az gidi uz gid

Dere tepe düz gidi

Altı ay bir güz gidi

Uyanınca hep biddi

Rüya

Ne Hind deyim.ne Çin de

Bir alemin içindeyim

Sırad Köprüsü

Goldan ince

Gılışdan keskin

Uyuku

Bazardan alınmaz

Torbaya gonulmaz

Dadına doyulmaz

ii. Güney Azerbeycan Bilmeceleri

Cebreil

Adı nedir.budu nedir

Bu dünyanın dadı nedir

Nuh Peygamber gemi yapmış

Ustasının adı nedir

Cebrail

Adı nedir budu nedir

Bu dünyanın tadı nedir

Nuh Peygamber gemi yapmış

Ustasının adı nedir

Fikir

Bir guşum var alanı

Gezer cümle cehanı

Tuttum başın kesmeye

Ne edi var.ne kanı

Düşünce

Bir kuşum var alanı

Gezer cümle cihanı

Tuttum başını kesmeye

Ne eti var.ne kanı

Yaxşılığ	İyilik
O nedir ki	O nedir ki
Derya kimi bulunmaz	Derya gibi bulunmaz
O olmazsa bütün dünya dolanmaz	Olmazsa bütün dünya dolanmaz

Yuxu	Uyku
Aham hay ahanı	Aham hay ahanı
Gezer cümle cəhanı	Gezer bütün cihanı
Getirerler öldürmege	Getirler öldürmeye
Ne eti var.ne ganı	Ne eti var.ne kanı

4.Canlı Varlıklar ile İlgili Bilmeceler

Güney Azərbaycan Bilmeceleri

Akreb	
Dağda gayada gezer	Dağda bayırda gezer
Guyruğunda var zeher	kuyruğunda var zehir

Arı	
Cığcığa guşlar	Cığcığa kuşlar
Calı durmuşlar	Calı durmuşlar
Özü gazanar	Kendi kazanır
Size bağışlar	Size bağışlar

Arı	
Ganadı var uçmaya	Kanadı var uçmaya
İynesi var saşmağa	İğnesi var sokmaya
Sevir işi zahmeti	Sever işi zahmatı
Odur ki var hürmeti	O dur ki var hürmeti

r ün gırağı düzdü
nası gölde yüzdü
lu şahlık eleyir
nası hele gızdır

Kür ün kırağı düzdü
Sonası gölde yüzdü
Oğlu şahlık ediyor
Anası hala kızdır

arı zefean değil
anadlıdı guş değil
ediği gül-çiçekdi
ecisi çox göyçekdi

Sarıdı safran değil
Kanatlıydı kuş değil
Yediği gül çiçekti
Pisliği çok güzeldi

At nalı ve mınları
Ağ atı alıda gördüm
Gızı soragda gördüm
Altı dene ulduzu
Bir ayın altda gördüm

Beyaz atı alıda gördüm
Kızı sorağında gördüm
Altı tane yıldızı
Bir ayın altda gördüm

At-Öküz
Ne ekincidi ne baggal
Ne demircidi,ne neccar
Ekin işinde birinci
Axtar onu sen tez tap

Ne ekincidir,ne bakkal
Ne demircidir,ne marangoz
Ekin işinde birinci
Ara onu sen tez bul

Ayı
Goz ağacı başında
Lenkeranın tuşunda
Elli atmış yaşında
Değer oğlanam oğlan

Ceviz ağacı başında
Lenkeranın karşısında
Elli atmış yaşında
Der oğlanım oğlan

Bal arısı

Araz gırağı düzdü
Küleş yanar gözü yoh
Oğlı gedir davaya
Anası hele gızdı

Araz kıyısı düzdü
Sayarsan elli-yüzdü
Oğlu gidiyor davaya
Anası hala kızdı

Bal arısı

Deniz gırağı düzdü
Sayı ellidi-yüzdü
Şah küsdü, baba köçdü
Elin baxçadan üzdü

Deniz kıyısı düzdü
Sayı elliydi, yüzdü
Şah küstü baba göçtü
Elini bahçeden çekti

Balık

Asta gelir, izi yoh
Şıllah atır tozu yoh

Ağır gelir, izi yok
Tekme atar, tozu yok

Balık

Bir guşum var öymeli
Gulakların gısıp yatıp
Herkes onu tapmasa
Bir gonaglıg vermeli

Bir kuşum var öymeli
Kulaklarını toplamış yatmış
Herkes onu bulmasa
Bir ziyafet vermeli

Balık

Dağlarda lale gezer
Elde piyale gezer
Ne yumurtlar ne doğar
Yanınca bala gezer

Dağlarda lale gezer
Elde piyale gezer
Ne yumurtlar ne doğar
Yanında yavru gezer

Balık

Get deynen gasabbaşı
Beni yolladı asperbaşı
Dedi bir şegge et ver
Ne yayı olsun ne gışı

Git söyle kasapbaşı
Beni gönderdi aşçıbaşı
Dedi bir şegge et ver
Ne yazı olsun ne kışı

Ne erkek olsun ne dişi

Balık ağı

Bir yerde bir çömlek var

Durup onu bilmek var

Seksensekkiz çatı var

Doxsandokkuz ilmek var

Ne erkek olsun ne dişi

Bir yerde bir çatı var

Durup onu bilmek var

Seksensekiz çatı var

Doksandokuz ilmek var

Baykuş

O görmir seher çağı

Çox itidir dırnağı

Geceler gerip çağırır

Gündüzler düşüp yatar

O görmüyor seher vakti

Çok itidir tırnağı

Geceler garip çağırır

Gündüzler düşüp yatar

Cüce

Ahşam yığılar

Seher dağılar

Civciv

Akşam toplanır

Sabah dağıılır

Cüce

Ahşam anadan olar

Seher durur yer ovar

Civciv

Akşam doğar

Sabah yer uyur

Cüce

Dünya gurulmuş mehşer

Üç günlüğ bir çocuğ gördüm

Gazma elinde yer eşir

Civciv

Dünya kurulmuş mehşer

Üç günlük bir çocuk gördüm

Kazma elinde yer kazar

Cüce

Onun adı pridir

Könlüme müşteriدير

Axşam anadan oldu

Seher durdu yeridi

Civciv

Onun adı peri dir

Gönlüme müşteriدير

Akşam doğdu

Sabah yürüdü

Deve

Bat bat ayaglı

Eğme dodaklı

Belinde var dağ

Ayağında yağ

Bat bat ayaglı

Eğme dudaklı

Belinde var dağ

Ayağında yağ

Deve

Dağdan gelir,dağ alaca

Dalın söykeyib ağaca

Attar memed gadaxlıdı

Memed şerif dodaglıdı

Dağdan gelir,dağ alaca

Sırtın söykeyib ağaca

Attar memed suratlıdı

Memed şerif dudaklıdı

Fare

Dilim dilim nar

Dizumecen gar

Yeddi dananın göni

Birce ayağıma dar

Dilim dilim nar

Dizime kadar kar

Yedi dananın gönü

Birde ayağıma dar

Fil

Gaya altdan gaz geder

Burnun gulazlar geder

Bir il buğaya gelir

Teddi il boğaz geder

Kaya altdan kaz gider

Burnunu sallayıp gider

Bir yıl çiftleşir

Yedi yıl hamile gezer

Garışga

Tap dedim-tapış dedim

Gül buxagdan yapış dedim

Adam fili-geçi gılı

Gatarlanıp gedir dedim

Karınca

Bul dedim tapış dedim

Gül buhaktan yapış dedim

Adam fili keçi kılı

Katarlanıp gider dedim

Xoruz

Azan verir namaz bilinir

Arvad alır kebin bilinir

Horoz

Ezan verir namaz bilmez

Kadın alır nikah bilmez

XORUZ

Başı darag
Guyruğu orag
Tezden durar
Sürün vurar

Xoruz

Buxarı ay buxarı
Tüstü çıxar yuxarı
Kende bir oğlan gördüm
Eğni yaşıllı çuxalı

İnek Boynuzu

Bizde iki kişi var
Tüklü tepe de oturuşu var

İpek Gurdu

Bu gul nece guşdur
Ganadı gırılan guşdu
Ot otlar koyun kimi
Su içmez nece guşdu

Barama

Guşun ne yaxşı guşdur
Özü gıbleye tuşdur
Ot otlar camış kimi
Su içmez nece guşdu

Horoz

Başı tarak
Kuyruğu orak
Erkenden durur
Sürün vurur

Horoz

Sabah ay sobalı
Tütsü çıkar yukarı
Köyde bir oğlan gördüm
Üzerinde yeşil çuhalı

İnek Boynuzu

Bizde iki kişi var
Tüylü tepe de oturuşu var

İpek Böceği

Bu kuş nasıl kuştı
Kanadı kırılan kuştı
Ot yer koyun gibi
Su içmez nasıl kuştı

İpek Böceği

Kuşun ne iyi kuştı
Yüzü kibleye düşdü
Ot otluyor camış gibi
Su içmez nasıl kuştı

Barama Gurdu
O taydan gelir fil
Yükü zencefil
Ölüden türemiş
Gel sen onu bil

İpek Kurdu
O tay dan gelir fil
Yükü zencefil
Ölüden türemiş
Gel sen onu bil

Gatır{Katır}
Ektim palıt
Çıktı şapalıt
Ortasından bir zuğ çıxdı
Ne palıt ne de şabalut

Ektim palıt
Çıktı şah palıt
Ortasından bir şey çıktı
Ne palıtdı ne şah palıt

Kaplınboğa{Tosbağa}
Altı daşlı,daş değil
Üstü daşlı,daş değil
Heyvan kimi otlayır
Heyvana yoldaş değil

Altı taşlı,taş değil
Üstü taşlı,taş değil
Hayvan gibi yemlenir
Hayvana yoldaş değil

Karga[Garga}
Ahşam çağında
Erik bağında
Uçardı bir guş
Ederdi ga ga

Akşam vaktinde
Erik bahçesinde
Uçardı bir kuş
Ederdi gar gar

Keçi[Geçi}
Ağ saggalam beyütem
Gıllarımı eyirtem
Men geçtiğim yollardan
Goyun guzu getirem

Ak sakalım melerim
Kıllarımı eğerim
Ben geçtiğim yollardan
Koyun kuzu getiririm

Kedi[Pişik}
Adın alsan mırıldar
Sığallasan boruldar

Adını söyleyen mırıldar
Tırmalasan boruldar

Keklik

A guş hardan gelirsen	Ay kuş nerden gelirsin
Ganlı gaya dibinden	Kanlı kaya dibinden
Ganun niye gurumuş	Kanın neden kurumuş
Allah bele buyurmuş	Allah böyle buyurmuş

Kelebek[kepenek}

Aşağı giderem ley ley	Aşağı giderim ley ley
Yuharı giderem ley ley	Yukarı giderim ley ley

Kene[Gene}

Ne heyvandır	Ne hayvandır
İller ile uyuyar	Yıllar ile uyur
Ne heyvandır	Ne hayvandır
Ayılarda gan sorar	Ayılardan kan emer

Kırlangıç[Gırlanguş}

Bağda uçar seher seher	Bağda uçar sabah sabah
Verir bize yazdan beher	Verir bize yazdan bahar

Koç[Goç}

Dağların garı menem	Dağların karı benim
Gün vursa erimenem	Gün vursa erimem
Oğşumun gaynatası	Oğlumun kayınpederi
Gızımın eri menem	Kızımın eşi benim

Koyun[Goyun}

Onedi ki	O nedir ki
Gece gezer aylı san	Gece gezer ayılıhan
Gündüzü de yaylısan	Gündüzü de yayılıhan
Goy otların başında	Yeşil otların içinde
Düyme düzer aylıxan	Düğme düzer ayılıhan

Koyun kuyruğu[Davar guyruğu}

A goç hardan gelirsən
Ganlu gaya dibinden
Ganın niye guruyup
Allah bele büyürüp

Ay koç nerden geliyorsun
Kanlı kaya dibinden
Kanın neden kurumuş
Allah böyle buyurmuş

Köpek {İt}

Aralıgda hetvan gezer
Mal garaya olar nezer
Ses-semiri,kendi bezer

Ortalıkta hayvan gezer
Mal hayvana bekçilik yapar
Ses sedası kendini süsler

Kurbağa[Kurbağa}

Gece çağında
Gül gırağında
Tapun görek ne
Ederdi gur gur

Gece vaktinde
Göl kenarında
Bulun bakalım ne
Ederdi gur gur

Kurd

Ağzı gara boz beyler
Vursan ağzın eğiler

Ağzı siyah boz beyler
Vursan ağzın eğrilir

Kuş yuvası

Ağaç başında buhça
Ne buhçadır ne lahca

Ağaç başında bohça
Ne bohçadır ne lahca

Kuzu[Guzu}

Balaca menzer
Dağları bezer
Gayıdub gelir
Obada gezer

Küçücük görünümlü
Dağları süsler
Geri döner gelir
Oba da gezer

MaraL

Ağa nezer

Ay nezer adı dağları bezer,

Başında ağaç gezer

Maral boynuzu

Ağacım budağ açar

Meşede budağ açar

Torbagsız yerde biter

Yarpagsız budag açar

Meymun

Adam doyul

Eli ayağı dişi var

Aceb şeydi

Gere velli işi var

Milçek çibin

Garadır garga değil

Ganadlıdır guş değil

Goxu bilir it değil

Şirni yeyir bit değil

Pişik

Adın alsan mırıldar

Tımarlasan boruldar

Pişik

Görüşü aslan kimi

Duruşu kaplan kimi

Yayılır hasır kimi

Sürüşür esir kimi

Meral

Ağa nazar

Ay nazar adı dağları gezer

Başında ağaç gezer

Meral boynuzu

Ağacım budaklanır

Ormanda budak açar

Topraksız yerde biter

Yapraksız budak açar

Maymun

Adam değil

Eli ayağı dişi var

Acayip bir şeydi

Yaramaz bir işi var

Sinek

Karadır karga değil

Kanadlıdır kuş değil

Koku bilir it değil

Tatlı yer bit değil

Kedi

Adını söyleyen mırıldar

Sıvazlasan horuldar

Kedi

Görünüşü aslan gibi

Duruşu kaplan gibi

Yayılır hasır gibi

Sürünür esir gibi

Sagsağan

Ele gider hızlı kimi

Çarığının bizi kimi

Ağı var deleme kimi

Garası var kömür kimi

Serçe

Balaca bir guşam men

Budağa gonmuşam men

Her terefe gar yağb

Soyugdan donmuşam men

Sümüklü Böcek

Develidir bil nedir

Özü yazar,özü oxur

Xocalıdır bil nedir

Sıçan

Taxçadan düştü

Tapeledi

Gülsevenem onu

Hapeledi

Şir

Bir ineğim var nebani

Gezer cümle cehani

Onu sağan merd gerek

Atasından ner gerek

Tısbaga

Maral maral öküzüm

Garın xaral öküzüm

Düz terde gezebilmez

Saksağan

Öyle gider hızlı gibi

Çarığının bezi gibi

Ağı var deleme gibi

Karası var kömür gibi

Serçe

Ufacık bir kuşum ben

Dallara konmuşum ben

Her tarafa kar yağdı

Soğuktan donmuşum ben

Sümüklü Böcek

Develidir bil nedir

Kendi yazar,kendi okur

Hocalıdır bil nedir

Fare

Takcadan düştü

Buleledi

Gülsevenem onu

Hapeledi

Arslan

Bir ineğim var saklı

Gezer bütün cihanı

Onu sağan merd gerek

Atasından ner gerek

Kaplınboğa

Meral meral öküzüm

Karın haral öküzüm

Düz yerde gezebilmez

Çeper yaran öküzüm
Toratan
Ayağı var sekkiz eded
El vuran tek ezilecek
Havadadır ganadı yoh
İpek tohur çehresi yoh

Toratan toru
Bir ustam var
Gece gündüz bez toxuyur
Heçkes onu giyebilmez

Toyux
Tap tapmaca
Gül yapmaca
Memeli xatun
Dişleri yox

Toyux Cüceleri
Çoban suya geđer
Sürüsü peşine geder

Yarasa
Göyle uçar görünmez
Yere düşer sürünmez
Doğar,törer.eri yox
Ganadının peri yox

Yarasa
Bir guşum var zizidi
Gece uçar,gündüz yatar

Çeper yaran öküzüm
Örümcek
Ayağı var sekiz adet
El sürersen ezilecek
Havadadır kanadı yok
İpek örer,çıkrağı yok

Örümcek Ağı
Bir ustam var
Gece gündüz bez dokuyor
Kimse onu giyinemez

Tavuk
Bul bulmaca
Gül yapmaca
Memeli hatun
Dişleri yok

Tavuk civcivleri
Çoban suya gider
Sürüsü peşindem gider

Yarasa
Gölde uçar görünmez
Yere düşer nsürünmez
Doğar,türer ,eşi yok
Kanadının tüyü yok

Yarasa
Bir kuşum var zizid,
Gece uçar gündüz yatar

Yılan[Ilan}

Araba gider,izi yoh

Olgun yanar,gözü yoh

Zirzeminde gizlenib

Gabuğu var,gözü yoh

Yılan

Araba gider,izi yok

Olgun yanar .gözü yok

Bodrumda saklanmış

Kabuğu var,gözü yok

Xoruz

Başında bir inci var

Gelin değil

Ayağında mehmizi var

Suvari değil

Gırx cocuğu var

Evli değil

Horoz

Başında bir inci var

Gelin değil

Ayağında mehmizi var

Suvari değil

Kırk çocuğu var

Evli değil

Xoruz

Gelirdim kend den

Ses verdi berk den

Ağzı sümügden

Seggah et den

Horoz

Gelirdim köyden

Ses verdi yüksekten

Ağzı kemikten

Sakalı etden

ii. Kıbrıs Bilmeceleri

Arı

Yerde yürür iz, yog

Havada uçar sesi yog

Yağı var,südü yog

Arı

Yerde yürür,izi yok

Havada uçar.sesi yok

Yağı var.sütü yok

Arı

Küçük bir kuşum var
Çiçek gider hoşuna
Ovrar her çiçeğin başına
Emeg verir boşuna
Ateş Böycüsü
Dam üstünde
Yarım egmeg

Bal Arısı

Ufak kuşlar
Bahcayı daşlar
Gendi yemez
Ele bağışlar

Balıg

Garada bayılır
Suda ayılır
Ağzından dutulur
Sırtından yüzülür

Bayguş

Dal üstünde gatı gibin
Gözleri var cadı gibin

Civciv

Garşıda dovan nedir
Sarmısag,suvan nedir
Canımdan cansız dovar

Arı

Küçük bir kuşum var
Çiçek gider hoşuna
Uğrar her çiçeğin başına
Emek verir boşuna
Ateş Böceği
Dam üstünde
Yarım ekmek

Bal Arısı

Ufak kuşlar
Bahçeyi daşlar
Kendi yemez
Ele bağışlar

Balık

Karada bayılır
Suda ayılır
Ağzından tutulur
Sırtından yüzülür

Baykuş

Dal üstünde katı gibi
Gözleri var cadı gibi

Civciv

Karşıda doğan nedir
Sarımsak,soğan nedir
Canımdan cansız doğar

Cansızdan dovan nedir

Deve

Dörd ayakları

Bir küd gamı

Eğri çengel

Bir dingil

Cansızdan doğan nedir

Deve

Dört ayakları

Bir küd damı

Eğri çengel

Bir dingil

Eşeg

Dörd taka taka

İki tike tike

İki baka baka

Bir sallamura

Eşek

Dört taka taka

İki tike tike

İki baka baka

Bir sallamura

Fare

Tıpış tıpış yürürsün

Samır kürkültü sürürsün

Sen bir bey ovlusun

Neçin yayan yürürsün

Fare

Tıpış tıpış yürürsün

Samır kürkültü sürürsün

Sen bir bey oğlusun

Niçin yayan yürürsün

Gara Böycü

Garadır garga deyil

Ganadı var ,guş deyil

Bunu bilmek güş deyil

Kara Böcek

Karadır karga değil

Kanadı var kuş değil

Bunu bilmek güç değil

Garga

Daldan gagdı,gag dedi

Çılg duvara yad dedi

Karga

Daldan kalktı gag dedi

Çık duvara yat dedi

Garınca

Garşıdan bagdım hiş yog

Yanına gittim bir çok

Garınca

Allah yapar yapısını

Bıçag açar kapısını

Gartal

Dağda uçar og gibi

Ağzı gokar bog gibi

Geceguşu

Endim gyunun yarisına

Bagdım suyun sarısına

Bil bagalım hangi guşdur

Göbeğinden süd verir yavrisına

Gelebek

Ganadı var,gış deyil

Boynuzu var,koç deyil

Geyig

Dağdan ener og gibi

Dallanır budag gibi

Eyilir bir su içır

Bağırır ovlag gibi

Geyig Boynuzu

Suvan sarımsag acıdır

Kabe ye giden hacıdır

Yolda bir filiz verir

Karınca

Karşıdan baktım hiç yok

Yanına gittim bir çok

Karınca

Allah yapar yapısını

Bıçak açar kapısını

Karga

Dağda uçar ok gibi

Ağzı kokar bok gibi

Gecekuşu

İndim kyunun yarisına

Baktım suyun sarısına

Bil bakalım hangi kuştur

Göbeğinden süt verir yavrusuna

Kelebek

Kanadı var,kuş değil

Boynuzu var,koç değil

Geyik

Dağdan iner ok gibi

Dallanır budak gibi

Eğilir b,r su içır

Bağırır oğlak gibi

Geyik Boynuzu

Soğan sarımsak acıdır

Kabe ye giden hacıdır

Yolda bir filiz verir

O neyin ağacıdır
Garavolli
Handıra handıra
İçinde musandıra
Ya bu bilmeceyi bilecen
Ya da böylece ölecece

Gurbağa
Keklig sekişli
Narin turuncu
Mısır pirişi
Gızların genci
Öldüm bayıldım
Güldüm ayıldım

Guş
Dalda durur
Elde durmaz

Guş
Uzagdan bağdım bağırır
Yanına giddim gaybolur

Horoz
Ezan okur,namaz gılmaz
Gadın alır,nikah kıymaz
İlan
Yer altında yağlı gayış

İneg Memesi
Dörd gardaşdırlar,beş deyil
Akıdır yaşım,su deyil

O neyin ağacıdır
Saylangoz
Handıra handıra
İçinde musandıra
Ya bu bilmeceyi bileceksin
Ya da böylece öleceksin

Kurbağa
Keklik sekişli
Narin turuncu
Mısır pirişi
Gızların genci
Öldüm bayıldım
Güldüm ayıldım

Kuş
Dalda durur
Elde durmaz

Kuş
Uzaktan baktım bağırıyor
Yanına gittim kayboluyor

Horoz
Ezan okur,namaz kılmaz
Kadın alır,nikah kıymaz
ılan
Yer altında yağlı kayış

İnek Memesi
Dört kardeşdirler,beş değil
Akıdır yaşım,su değil

İpeg Böycüsü

Yem yer

Su işmez

İpeg Böycüsü

Dedemin ag gayığı

Yumurtaları çoğ tavığı

Kedi

Hem evcildir ,hem yaban

Ne kablandır,ne aslan

Pençe sivri,dişi keskin

Gızdırmayın onu sakın

Kedi

Südü var,içilmez

Kürkü var,geyilmez

Eti var yenilmez

Bıyığı var bükülmez

Keçi

Dağdan ener sekeg

Gara üzüm dökereg

Kene

Yer yer hiş çıkarmaz

Kablumbağa

Altı tahta, üstü tahta

İçinde bir kanlı sofra

İpek Böceği

Yem yer

Su içmez

İpek Böceği

Dedemin ak kayığı

Yumurtaları çok tavuğu

Kedi

Hem evcildir,hem yaban

Ne kaplandır,ne aslan

Pence sivri,dişi keskin

Kızdırmayın onu sakın

Kedi

Sütü var yenilmez

Kürkü var giyinilmez

Eti var yenilmez

Bıyığı var bükülmez

Keçi

Dağdan iner sekerek

Kara üzüm dökerek

Kene

Yer yer hiç çıkarmaz

Kablumbağa

Altı tahta, üstü tahta

Üstünde bir kanlı sofra

Örümceg

Bir gariş makas

Üsdünde hoggabaz

Bu bilmeceyi bilmezsan

Kırg gün kırg gece

Bir kilsede popaz

Örümcek

Bir kariş makas

Üstünde hokkabaz

Bu bilmeceyi bilmezsen

Kırk gün kırk gece

Bir kilisede papaz

Pire bid

Altı baggal dügyanı

Üsdü borbor çeşmesi

Üsdü aynacıglar

Daha üsdü galemcikler

Daha okarıda

Aslan gablan güleşir

Pire bit

Altı bakkal dükkanı

Üstü borbor çeşmesi

Üstü aynacıklar

Daha daha üstü kalemcikler

Daha yukarıda

Aslan,kaplan güreşir

Sıçan

Dıldırı didsiz

Baldırı edsiz

Burma bıyıklı

Başı devledsiz

Sıçan

Dıldırı didsiz

Baldırı etsiz

Burma bıyıklı

Başı devletsiz

Tavıg

İki ganad,bir guyrug

Gendi başına buyrug

Tavuk

İki kanat,bir kuyruk

Kendi başına buyruk

Tavıg

Ganadı var,uçamaz

Deryalara kaçamaz

Güçücüg bir evi var

Tavuk

Kanadı var,uçamaz

Deryalara kaçamaz

Küçücük bir evi var

Kapısını açamaz

Kapısını açamaz

Tavışan

Tavşsn

Arşın ayaglı

Arşın ayaklı

Fırma bıyıklı

Fırma bıyıklı

Tavışan

Tavşan

Dağdan gelir segereg

Dağdan gelir sekerek

Guru üzüm dögereg

Kuru üzüm dökerek

Tosbağa

Kaplumbağa

Garşidan gördüm bir daş

Karşidan gördüm bir taş

Yaklaşdım dörd ayag,bir baş

Yaklaştım dört ayak bir baş

Yarasa

Yarasa

Endim geyunun yarısına

İndim kuyunun yarısına

Çıgdim suyun sarısına

Çıktım suyun sarısına

Hangi guş süd verir yavrisına

Hangi kuş süt verir yavrusuna

4.5. Cansız Varlıklar İle İlgili Bilmeceler

i. Kıbrıs Bilmeceleri

Ahır

Tahda gapı

Ev gibi yapı

Altın

Sarıdie safran givin

Okunur Gur an gibni

Elden ele dolaşır

Saraylı sultan givin

Ateş

Sarı aslanın yaddığı yerde

Od bidmez

Bardag

Bir gızım var

Gelen öper

Giden öper

Basdon

Ben yürürüm

O yanımda tığ tığ eder

Bayram Şekeri

Bilmece bildirmece

Dil üsdünde gaydırmaca

Cizme

İki gulağından dudum

Köküne gadar soğdum

Çalar Sahad

Çın çınlı hamam

Gubbesi tamam

Bir gelin aldım

Bubası imam

Çamaşır

Hiç suşu yoğdur

Gene de asılır

Darı

Hanım içerde

Saçı dışarıda

Daş

Böyüğü yürümez

Güçüğü böyümez

Dikiş İynesi

Gözü var

Başı yog

Dolma

Altı demir.üsdü demir

İçi,nde güçüg emir

Dolmagalem

Bir garışdır boyu

Gidib gelmedir huyu

İşini bitirir

Yatıp uyur

Döşeg

Gece dolu

Gündüz boş

Eldeyirmeni

Göbeği göbeğine

Uyumu deliğine

Ev

Usda yapar yapısını

İnsan açar kapısını

Fırın

Yaş addım

Guru çıgdı

Galem

Her şey altından geçer

Gazan

Markıcık Markıcık

Gulagları sargıcık

Harita

Denizi var.suyu yog

Yolu var.izi yog

Hamam

Aldı daş.üsdü daş

İçi dolı binbir baş

Islıg

Ben dururum

O gider

İki Bayram

Havayı Havayı yüseg yapar yuvayı

Bir senede dovurur iki yumurtayı

Kafes

İri gözler.ufag gözler

Beni gizler.alemi gözler

Kapı

Giden leyli

Gelen leyli

Ayag üsdü

Duran leyli

tab
gaplı çok yapraglı
nde bilgi salğı
mba
in içinde deniz
enizin içinde balıg
ılığın guyruğu yanığ
andil
şı gazan garası
un helvası
eddub
uraşdan addım iğdeyi
öndü dolaşdı dünyayı
ezar
eler gördüm neler
rpa danesi gadar yol geder
ezle
ğadan gelin aldım
elayı satın aldım
kul
ilgiler dolı bir ev
ine girmeg ödev
urd sevgisi duyulur
raşda alev alev
lü
bdes alır.namaz gılmaz

Cemaadden geri durmaz

Pul

Altını yalarsın

Üsdüne basarsın

Radyo

Çam ağacını oymuşlar

İçinde yedmiş iki türlü sesi var

Sabın

Bilmece bildirmece

El üsdünde gaydırmaca

Tava

Gara guzgun guyrugu

Gendinden uzun

Ütü

Bir gızgın gemim var

Durmadan gelir gider

O gelib giddigca

Dalgaları dündüz eder

Vapur

Balıg givin denizde yüzer

Ateşi yanmaz dumanı tüter

Yankı

Dağdan ener dereye

Su işmeden döner geriye

ii. Güney Azerbaycan Bilmeceleri

Gızıl

Altın

Erimez küpe

Erimez küpe

Yerimez küpe

Yenmez küpe

Yüz ıl galsa da

Yüz yıl kalsa da

Çürümez küpe

Çürümez küpe

Ana Südü

Anne Sütü

Bir yemişim var idi

Bir yiğeceğim vardı

Yemeseydim ölmüşidim

Yemeseydim ölürdüm

Yemesem de ölmürem

Yemrsem de öşmem

Od

Ateş

Bir balaca nar daşı

Bir ufacık nar taşı

Göötürenmez min kişi

Götüremez bin kişi

Buz

Buz

Bir ag daşım var

Bir beyaz taşım var

Od da yanmaz

Ateşde yanmaz

Su da badmaz

Suda batmaz

Gün içanda eriyar

Güneş çıkınca erir

Çadır

Çadır

Ağdır donu.yohdur canı

Beyazdır donu.yoktur canı

Uzuncadır dırnagları

Uzundur tırnakları

Yere batır parmagları

Yere batar parmakları

Kölge

Gölge

Durub Durub eğlenir

Durup Durup eğlenir

Meni görüp Beğlenir

Beni görüp beğlenir

Adam kimi yeri yer

Adam gibi yürür

Adam deyil eğlenir

Adam değil eğlenir

Gapı

Bir guşum var.iki ganadlı

Ha uçar.yerinde galır

Kapı

Bir kuşum var.iki kanatlı

Ha uçar.yerinde kalır

Kitab

Ağaca çıhar adamla

Bir nelbeki badamla,

Ne dili var.ne ağzı

Hey danışır adamla

Kitap

Ağaca çıkar adamla

Bir tabak badem ile

Ne dili var.ne ağzı

Devamlı konuşur adamla

Gebristan

Çarşusu var.bazarı yox

Gözeli çox.Gezeni yox

Mezarlık

Çarşısı var.pazarı yok

Güzeli var.gezeni yok

Gebir Daşı

Bir guş dudum alaca

Bağladım dörd ağaca

Allah bir yapı yapar

Ne gapı var.ne baca

Mezar Taşı

Bir kuş tuttum alaca

Bağladım dörd ağaca

Allah bir yapı yapar

Ne kapı var.ne baci

Sabın

Dörd köşedir.beş değil

Başı sudan xoş değil

Sabun

Dört köşedir.beş değil

Başı sudan hoş değil

Saç

Balacana gargalar

Bizden size yorgalar

Gavurgadan.fetirden

Ne istesen balalar

Saç

Küçücük kargalar

Bizden size yorgalar

Kavurgadan.fetirden

Ne istersen yavrular

Taxt

Dörd gıcı var.heyvan değil

Tükleri var.uçan değil

Yatak

Dört kıçı var.hayvan değil

Tüyleri var.uçan değil

4.3. Doğa Üstü Güçler ile İlgili Bilmececeler

1. Kıbrıs Bilmeceeleri

Teyyare	Bit guşum var.camı yox	Üçak	Bit kuşum var.camı yok
Ganadı var.ganı yox	Kanadı var.kanı yok	Uçar azak yerlere	O kadar gök ki sayı yok
Uçur uzax ellere	Ele göxdur samı yox	Yüzük	Etiden şiş demirden kebab
Üzüh	Et den şiş.demirden kabab	Zırna	Ağac için oyaram
	Düz Ağzıma goyaram	Düz ağzıma koyarım	

Rüya

Az gidi uz gid

Dere tepe düz gidi

Altı ay bir güz gidi

Uyanınca hep biddi

Rüya

Ne Hind deyim.ne Çin de

Bir alemin içindeyim

Sırad Köprüsü

Goldan ince

Gılışdan keskin

Uyuku

Bazardan alınmaz

Torbaya gonulmaz

Dadına doyulmaz

ii. Güney Azerbeycan Bilmeceleri

Cebreil

Adı nedir.budu nedir

Bu dünyanın dadı nedir

Nuh Peygamber gemi yapmış

Ustasının adı nedir

Cebrail

Adı nedir budu nedir

Bu dünyanın tadı nedir

Nuh Peygamber gemi yapmış

Ustasının adı nedir

Fikir

Bir guşum var alanı

Gezer cümle cehanı

Tuttum başın kesmeye

Ne edi var.ne kanı

Düşünce

Bir kuşum var alanı

Gezer cümle cihanı

Tuttum başını kesmeye

Ne eti var.ne kanı

Yaxşılığ	İyilik
O nedir ki	O nedir ki
Derya kimi bulunmaz	Derya gibi bulunmaz
O olmazsa bütün dünya dolanmaz	Olmazsa bütün dünya dolanmaz

Yuxu	Uyku
Aham hay ahanı	Aham hay ahanı
Gezer cümle cəhanı	Gezer bütün cəhanı
Getirerler öldürmege	Getirler öldürmeye
Ne eti var.ne ganı	Ne eti var.ne kanı

4.Canlı Varlıklar ile İlgili Bilmeceler

Güney Azərbaycan Bilmeceleri

Akreb	
Dağda gayada gezer	Dağda bayırda gezer
Guyruğunda var zeher	kuyruğunda var zehir

Arı	
Cığcığa guşlar	Cığcığa kuşlar
Calı durmuşlar	Calı durmuşlar
Özü gazanar	Kendi kazanır
Size bağışlar	Size bağışlar

Arı	
Ganadı var uçmaya	Kanadı var uçmaya
İynesi var saşmağa	İğnesi var sokmaya
Sevir işi zahmeti	Sever işi zahmatı
Odur ki var hürmeti	O dur ki var hürmeti

r ün gırağı düzdü
nası gölde yüzdü
lu şahlık eleyir
nası hele gızdır

Kür ün kırağı düzdü
Sonası gölde yüzdü
Oğlu şahlık ediyor
Anası hala kızdır

arı zefean değil
anadlıdı guş değil
ediği gül-çiçekdi
ecisi çox göyçekdi

Sarıdı safran değil
Kanatlıydı kuş değil
Yediği gül çiçekti
Pisliği çok güzeldi

At nalı ve mınları
Ağ atı alıda gördüm
Gızı soragda gördüm
Altı dene ulduzu
Bir ayın altda gördüm

Beyaz atı alıda gördüm
Kızı sorağında gördüm
Altı tane yıldızı
Bir ayın altda gördüm

At-Öküz
Ne ekincidi ne baggal
Ne demircidi,ne neccar
Ekin işinde birinci
Axtar onu sen tez tap

Ne ekincidir,ne bakkal
Ne demircidir,ne marangoz
Ekin işinde birinci
Ara onu sen tez bul

Ayı
Goz ağacı başında
Lenkeranın tuşunda
Elli atmış yaşında
Değer oğlanam oğlan

Ceviz ağacı başında
Lenkeranın karşısında
Elli atmış yaşında
Der oğlanım oğlan

Bal arısı

Araz gırağı düzdü
Küleş yanar gözü yoh
Oğlı gedir davaya
Anası hele gızdı

Araz kıyısı düzdü
Sayarsan elli-yüzdü
Oğlu gidiyor davaya
Anası hala kızdı

Bal arısı

Deniz gırağı düzdü
Sayı ellidi-yüzdü
Şah küsdü, baba köçdü
Elin baxçadan üzdü

Deniz kıyısı düzdü
Sayı elliydi, yüzdü
Şah küstü baba göçtü
Elini bahçeden çekti

Balık

Asta gelir, izi yoh
Şıllah atır tozu yoh

Ağır gelir, izi yok
Tekme atar, tozu yok

Balık

Bir guşum var öymeli
Gulakların gısıp yatıp
Herkes onu tapmasa
Bir gonaglıg vermeli

Bir kuşum var öymeli
Kulaklarını toplamış yatmış
Herkes onu bulmasa
Bir ziyafet vermeli

Balık

Dağlarda lale gezer
Elde piyale gezer
Ne yumurtlar ne doğar
Yanınca bala gezer

Dağlarda lale gezer
Elde piyale gezer
Ne yumurtlar ne doğar
Yanında yavru gezer

Balık

Get deynen gasabbaşı
Beni yolladı asperbaşı
Dedi bir şegge et ver
Ne yayı olsun ne gışı

Git söyle kasapbaşı
Beni gönderdi aşçıbaşı
Dedi bir şegge et ver
Ne yazı olsun ne kışı

Ne erkek olsun ne dişi

Balık ağı

Bir yerde bir çömlek var

Durup onu bilmek var

Seksensekkiz çatı var

Doxsandokkuz ilmek var

Ne erkek olsun ne dişi

Bir yerde bir çatı var

Durup onu bilmek var

Seksensekiz çatı var

Doksandokuz ilmek var

Baykuş

O görmir seher çağı

Çox itidir dırnağı

Geceler gerip çağırır

Gündüzler düşüp yatar

O görmüyor seher vakti

Çok itidir tırnağı

Geceler garip çağırır

Gündüzler düşüp yatar

Cüce

Ahşam yığılar

Seher dağılar

Civciv

Akşam toplanır

Sabah dağıılır

Cüce

Ahşam anadan olar

Seher durur yer ovar

Civciv

Akşam doğar

Sabah yer uyur

Cüce

Dünya gurulmuş mehşer

Üç günlüğ bir çocuğ gördüm

Gazma elinde yer eşir

Civciv

Dünya kurulmuş mehşer

Üç günlük bir çocuk gördüm

Kazma elinde yer kazar

Cüce

Onun adı pridir

Könlüme müşteridir

Axşam anadan oldu

Seher durdu yeridi

Civciv

Onun adı peri dir

Gönlüme müşteridir

Akşam doğdu

Sabah yürüdü

Deve

Bat bat ayaglı

Eğme dodaklı

Belinde var dağ

Ayağında yağ

Bat bat ayaglı

Eğme dudaklı

Belinde var dağ

Ayağında yağ

Deve

Dağdan gelir,dağ alaca

Dalın söykeyib ağaca

Attar memed gadaxlıdı

Memed şerif dodaglıdı

Dağdan gelir,dağ alaca

Sırtın söykeyib ağaca

Attar memed suratlıdı

Memed şerif dudaklıdı

Fare

Dilim dilim nar

Dizumecen gar

Yeddi dananın göni

Birce ayağıma dar

Dilim dilim nar

Dizime kadar kar

Yedi dananın gönü

Birde ayağıma dar

Fil

Gaya altdan gaz geder

Burnun gulazlar geder

Bir il buğaya gelir

Teddi il boğaz geder

Kaya altdan kaz gider

Burnunu sallayıp gider

Bir yıl çiftleşir

Yedi yıl hamile gezer

Garişga

Tap dedim-tapış dedim

Gül buxagdan yapış dedim

Adam fili-geçi gılı

Gatarlanıp gedir dedim

Karınca

Bul dedim tapış dedim

Gül buhaktan yapış dedim

Adam fili keçi kılı

Katarlanıp gider dedim

Xoruz

Azan verir namaz bilinir

Arvad alır kebin bilinir

Horoz

Ezan verir namaz bilmez

Kadın alır nikah bilmez

XORUZ

Başı darag
Guyruğu orag
Tezden durar
Sürün vurar

Xoruz

Buxarı ay buxarı
Tüstü çıxar yuxarı
Kende bir oğlan gördüm
Eğni yaşıllı çuxalı

İnek Boynuzu

Bizde iki kişi var
Tüklü tepe de oturuşu var

İpek Gurdu

Bu gul nece guşdur
Ganadı gırılan guşdu
Ot otlar koyun kimi
Su içmez nece guşdu

Barama

Guşun ne yaxşı guşdur
Özü gıbleye tuşdur
Ot otlar camış kimi
Su içmez nece guşdu

Horoz

Başı tarak
Kuyruğu orak
Erkenden durur
Sürün vurur

Horoz

Sabah ay sobalı
Tütsü çıkar yukarı
Köyde bir oğlan gördüm
Üzerinde yeşil çuhalı

İnek Boynuzu

Bizde iki kişi var
Tüylü tepe de oturuşu var

İpek Böceği

Bu kuş nasıl kuştı
Kanadı kırılan kuştı
Ot yer koyun gibi
Su içmez nasıl kuştı

İpek Böceği

Kuşun ne iyi kuştı
Yüzü kibleye düşdü
Ot otluyor camış gibi
Su içmez nasıl kuştı

Barama Gurdu
O taydan gelir fil
Yükü zencefil
Ölüden türemiş
Gel sen onu bil

İpek Kurdu
O taydan gelir fil
Yükü zencefil
Ölüden türemiş
Gel sen onu bil

Gatır{Katır}
Ektim palıt
Çıktı şapalıt
Ortasından bir zuğ çıxdı
Ne palıt ne de şabalut

Ektim palıt
Çıktı şah palıt
Ortasından bir şey çıktı
Ne palıtdı ne şah palıt

Kaplınboğa{Tosbağa}
Altı daşlı,daş değil
Üstü daşlı,daş değil
Heyvan kimi otlayır
Heyvana yoldaş değil

Altı taşlı,taş değil
Üstü taşlı,taş değil
Hayvan gibi yemlenir
Hayvana yoldaş değil

Karga[Garga}
Ahşam çağında
Erik bağında
Uçardı bir guş
Ederdi ga ga

Akşam vaktinde
Erik bahçesinde
Uçardı bir kuş
Ederdi gar gar

Keçi[Geçi}
Ağ saggalam beyütem
Gıllarımı eyirtem
Men geçtiğim yollardan
Goyun guzu getirem

Ak sakalım melerim
Kıllarımı eğerim
Ben geçtiğim yollardan
Koyun kuzu getiririm

Kedi[Pişik}
Adın alsan mırıldar
Sığallasan boruldar

Adını söyleyen mırıldar
Tırmalasan boruldar

Keklik

A guş hardan gelirsen	Ay kuş nerden gelirsin
Ganlı gaya dibinden	Kanlı kaya dibinden
Ganun niye gurumuş	Kanın neden kurumuş
Allah bele buyurmuş	Allah böyle buyurmuş

Kelebek[kepenek}

Aşağı giderem ley ley	Aşağı giderim ley ley
Yuharı giderem ley ley	Yukarı giderim ley ley

Kene[Gene}

Ne heyvandır	Ne hayvandır
İller ile uyuyar	Yıllar ile uyur
Ne heyvandır	Ne hayvandır
Ayılarda gan sorar	Ayılardan kan emer

Kırlangıç[Gırlanguş}

Bağda uçar seher seher	Bağda uçar sabah sabah
Verir bize yazdan beher	Verir bize yazdan bahar

Koç[Goç}

Dağların garı menem	Dağların karı benim
Gün vursa erimenem	Gün vursa erimem
Oğşumun gaynatası	Oğlumun kayınpederi
Gızımın eri menem	Kızımın eşi benim

Koyun[Goyun}

Onedi ki	O nedir ki
Gece gezer aylı san	Gece gezer ayılıhan
Gündüzü de yaylısan	Gündüzü de yayılıhan
Goy otların başında	Yeşil otların içinde
Düyme düzer aylıxan	Düğme düzer ayılıhan

Koyun kuyruğu[Davar guyruğu}

A goç hardan gelirsən
Ganlu gaya dibinden
Ganın niye guruyup
Allah bele büyürüp

Ay koç nerden geliyorsun
Kanlı kaya dibinden
Kanın neden kurumuş
Allah böyle buyurmuş

Köpek {İt}

Aralıgda hetvan gezer
Mal garaya olar nezer
Ses-semiri,kendi bezer

Ortalıkta hayvan gezer
Mal hayvana bekçilik yapar
Ses sedası kendini süsler

Kurbağa[Kurbağa}

Gece çağında
Gül gırağında
Tapun görek ne
Ederdi gur gur

Gece vaktinde
Göl kenarında
Bulun bakalım ne
Ederdi gur gur

Kurd

Ağzı gara boz beyler
Vursan ağzın eğiler

Ağzı siyah boz beyler
Vursan ağzın eğrilir

Kuş yuvası

Ağaç başında buhça
Ne buhçadır ne lahca

Ağaç başında bohça
Ne bohçadır ne lahca

Kuzu[Guzu}

Balaca menzer
Dağları bezer
Gayıdub gelir
Obada gezer

Küçücük görünümlü
Dağları süsler
Geri döner gelir
Oba da gezer

MaraL

Ağa nezer

Ay nezer adı dağları bezer,

Başında ağaç gezer

Maral boynuzu

Ağacım budağ açar

Meşede budağ açar

Torbagsız yerde biter

Yarpagsız budag açar

Meymun

Adam doyul

Eli ayağı dişi var

Aceb şeydi

Gere velli işi var

Milçek çibin

Garadır garga değil

Ganadlıdır guş değil

Goxu bilir it değil

Şirni yeyir bit değil

Pişik

Adın alsan mırıldar

Tımarlasan boruldar

Pişik

Görüşü aslan kimi

Duruşu kaplan kimi

Yayılır hasır kimi

Sürüşür esir kimi

Meral

Ağa nazar

Ay nazar adı dağları gezer

Başında ağaç gezer

Meral boynuzu

Ağacım budaklanır

Ormanda budak açar

Topraksız yerde biter

Yapraksız budak açar

Maymun

Adam değil

Eli ayağı dişi var

Acayip bir şeydi

Yaramaz bir işi var

Sinek

Karadır karga değil

Kanadlıdır kuş değil

Koku bilir it değil

Tatlı yer bit değil

Kedi

Adını söyleyen mırıldar

Sıvazlasan horuldar

Kedi

Görünüşü aslan gibi

Duruşu kaplan gibi

Yayılır hasır gibi

Sürünür esir gibi

Sagsağan

Ele gider hızlı kimi

Çarığının bizi kimi

Ağı var deleme kimi

Garası var kömür kimi

Serçe

Balaca bir guşam men

Budağa gonmuşam men

Her terefe gar yağb

Soyugdan donmuşam men

Sümüklü Böcek

Develidir bil nedir

Özü yazar,özü oxur

Xocalıdır bil nedir

Sıçan

Taxçadan düştü

Tapeledi

Gülsevenem onu

Hapeledi

Şir

Bir ineğim var nebani

Gezer cümle cehani

Onu sağan merd gerek

Atasından ner gerek

Tısbaga

Maral maral öküzüm

Garın xaral öküzüm

Düz terde gezebilmez

Saksağan

Öyle gider hızlı gibi

Çarığının bezi gibi

Ağı var deleme gibi

Karası var kömür gibi

Serçe

Ufacık bir kuşum ben

Dallara konmuşum ben

Her tarafa kar yağdı

Soğuktan donmuşum ben

Sümüklü Böcek

Develidir bil nedir

Kendi yazar,kendi okur

Hocalıdır bil nedir

Fare

Takcadan düştü

Buleledi

Gülsevenem onu

Hapeledi

Arslan

Bir ineğim var saklı

Gezer bütün cihanı

Onu sağan merd gerek

Atasından ner gerek

Kaplınboğa

Meral meral öküzüm

Karın haral öküzüm

Düz yerde gezebilmez

Çeper yaran öküzüm
Toratan
Ayağı var sekkiz eded
El vuran tek ezilecek
Havadadır ganadı yoh
İpek tohur çehresi yoh

Toratan toru
Bir ustam var
Gece gündüz bez toxuyur
Heçkes onu giyebilmez

Toyux
Tap tapmaca
Gül yapmaca
Memeli xatun
Dişleri yox

Toyux Cüceleri
Çoban suya geđer
Sürüsü peşine geder

Yarasa
Göyle uçar görünmez
Yere düşer sürünmez
Doğar,törer.eri yox
Ganadının peri yox

Yarasa
Bir guşum var zizidi
Gece uçar,gündüz yatar

Çeper yaran öküzüm
Örümcek
Ayağı var sekiz adet
El sürersen ezilecek
Havadadır kanadı yok
İpek örer,çıkrağı yok

Örümcek Ağı
Bir ustam var
Gece gündüz bez dokuyor
Kimse onu giyinemez

Tavuk
Bul bulmaca
Gül yapmaca
Memeli hatun
Dişleri yok

Tavuk civcivleri
Çoban suya gider
Sürüsü peşindem gider

Yarasa
Gölde uçar görünmez
Yere düşer nsürünmez
Doğar,türer ,eşi yok
Kanadının tüyü yok

Yarasa
Bir kuşum var zizid,
Gece uçar gündüz yatar

Yılan[Ilan}

Araba gider,izi yoh

Olgun yanar,gözü yoh

Zirzeminde gizlenib

Gabuğu var,gözü yoh

Yılan

Araba gider,izi yok

Olgun yanar .gözü yok

Bodrumda saklanmış

Kabuğu var,gözü yok

Xoruz

Başında bir inci var

Gelin değil

Ayağında mehmizi var

Suvari değil

Gırx cocuğu var

Evli değil

Horoz

Başında bir inci var

Gelin değil

Ayağında mehmizi var

Suvari değil

Kırk çocuğu var

Evli değil

Xoruz

Gelirdim kend den

Ses verdi berk den

Ağzı sümügden

Seggah et den

Horoz

Gelirdim köyden

Ses verdi yüksekte

Ağzı kemikten

Sakalı etden

ii. Kıbrıs Bilmeceleri

Arı

Yerde yürür iz, yog

Havada uçar sesi yog

Yağı var,südü yog

Arı

Yerde yürür,izi yok

Havada uçar.sesi yok

Yağı var.sütü yok

Arı

Küçük bir kuşum var
Çiçek gider hoşuna
Ovrar her çiçeğin başına
Emeg verir boşuna
Ateş Böycüsü
Dam üstünde
Yarım egmeg

Bal Arısı

Ufak kuşlar
Bahcayı daşlar
Gendi yemez
Ele bağışlar

Balıg

Garada bayılır
Suda ayılır
Ağzından dutulur
Sırtından yüzülür

Bayguş

Dal üstünde gatı gibin
Gözleri var cadı gibin

Civciv

Garşıda dovan nedir
Sarmısag,suvan nedir
Canımdan cansız dovar

Arı

Küçük bir kuşum var
Çiçek gider hoşuna
Uğrar her çiçeğin başına
Emek verir boşuna
Ateş Böceği
Dam üstünde
Yarım ekmek

Bal Arısı

Ufak kuşlar
Bahçeyi daşlar
Kendi yemez
Ele bağışlar

Balık

Karada bayılır
Suda ayılır
Ağzından tutulur
Sırtından yüzülür

Baykuş

Dal üstünde katı gibi
Gözleri var cadı gibi

Civciv

Karşıda doğan nedir
Sarımsak,soğan nedir
Canımdan cansız doğar

Cansızdan dovan nedir

Deve

Dörd ayakları

Bir küd gamı

Eğri çengel

Bir dingil

Cansızdan doğan nedir

Deve

Dört ayakları

Bir küd damı

Eğri çengel

Bir dingil

Eşeg

Dörd taka taka

İki tike tike

İki baka baka

Bir sallamura

Eşek

Dört taka taka

İki tike tike

İki baka baka

Bir sallamura

Fare

Tıpış tıpış yürürsün

Samır kürkültü sürürsün

Sen bir bey ovlusun

Neçin yayan yürürsün

Fare

Tıpış tıpış yürürsün

Samır kürkültü sürürsün

Sen bir bey oğlusun

Niçin yayan yürürsün

Gara Böycü

Garadır garga deyil

Ganadı var ,guş deyil

Bunu bilmek güş deyil

Kara Böcek

Karadır karga değil

Kanadı var kuş değil

Bunu bilmek güç değil

Garga

Daldan gagdı,gag dedi

Çılg duvara yad dedi

Karga

Daldan kalktı gag dedi

Çık duvara yat dedi

Garınca

Garşıdan bagdım hiş yog

Yanına gittim bir çok

Garınca

Allah yapar yapısını

Bıçag açar kapısını

Gartal

Dağda uçar og gibi

Ağzı gokar bog gibi

Geceguşu

Endim gyunun yarisına

Bagdım suyun sarısına

Bil bagalım hangi guşdur

Göbeğinden süd verir yavrisına

Gelebek

Ganadı var,gış deyil

Boynuzu var,koç deyil

Geyig

Dağdan ener og gibi

Dallanır budag gibi

Eyilir bir su içır

Bağırır ovlag gibi

Geyig Boynuzu

Suvan sarımsag acıdır

Kabe ye giden hacıdır

Yolda bir filiz verir

Karınca

Karşıdan baktım hiç yok

Yanına gittim bir çok

Karınca

Allah yapar yapısını

Bıçak açar kapısını

Karga

Dağda uçar ok gibi

Ağzı kokar bok gibi

Gecekuşu

İndim kyunun yarisına

Baktım suyun sarısına

Bil bakalım hangi kuştur

Göbeğinden süt verir yavrusuna

Kelebek

Kanadı var,kuş değil

Boynuzu var,koç değil

Geyik

Dağdan iner ok gibi

Dallanır budak gibi

Eğilir b,r su içır

Bağırır oğlak gibi

Geyik Boynuzu

Soğan sarımsak acıdır

Kabe ye giden hacıdır

Yolda bir filiz verir

O neyin ağacıdır
Garavolli
Handıra handıra
İçinde musandıra
Ya bu bilmeceyi bilecen
Ya da böylece ölecece

Gurbağa
Keklig sekişli
Narin turuncu
Mısır pirişi
Gızların genci
Öldüm bayıldım
Güldüm ayıldım

Guş
Dalda durur
Elde durmaz

Guş
Uzagdan bağdım bağırır
Yanına giddim gaybolur

Horoz
Ezan okur,namaz gılmaz
Gadın alır,nikah kıymaz
İlan
Yer altında yağlı gayış

İneg Memesi
Dörd gardaşdırlar,beş deyil
Akıdır yaşım,su deyil

O neyin ağacıdır
Saylangoz
Handıra handıra
İçinde musandıra
Ya bu bilmeceyi bileceksin
Ya da böylece öleceksin

Kurbağa
Keklik sekişli
Narin turuncu
Mısır pirişi
Gızların genci
Öldüm bayıldım
Güldüm ayıldım

Kuş
Dalda durur
Elde durmaz

Kuş
Uzaktan baktım bağırıyor
Yanına gittim kayboluyor

Horoz
Ezan okur,namaz kılmaz
Kadın alır,nikah kıymaz
ılan
Yer altında yağlı kayış

İnek Memesi
Dört kardeşdirler,beş değil
Akıdır yaşım,su değil

İpeg Böycüsü

Yem yer

Su işmez

İpeg Böycüsü

Dedemin ag gayığı

Yumurtaları çoğ tavığı

Kedi

Hem evcildir ,hem yaban

Ne kablandır,ne aslan

Pençe sivri,dişi keskin

Gızdırmayın onu sakın

Kedi

Südü var,içilmez

Kürkü var,geyilmez

Eti var yenilmez

Bıyığı var bükülmez

Keçi

Dağdan ener sekeg

Gara üzüm dökereg

Kene

Yer yer hiş çıkarmaz

Kablumbağa

Altı tahta, üstü tahta

İçinde bir kanlı sofra

İpek Böceği

Yem yer

Su içmez

İpek Böceği

Dedemin ak kayığı

Yumurtaları çok tavuğu

Kedi

Hem evcildir,hem yaban

Ne kaplandır,ne aslan

Pence sivri,dişi keskin

Kızdırmayın onu sakın

Kedi

Sütü var yenilmez

Kürkü var giyinilmez

Eti var yenilmez

Bıyığı var bükülmez

Keçi

Dağdan iner sekerek

Kara üzüm dökerek

Kene

Yer yer hiç çıkarmaz

Kablumbağa

Altı tahta, üstü tahta

Üstünde bir kanlı sofra

Örümceg

Bir gariş makas

Üsdünde hoggabaz

Bu bilmeceyi bilmezsan

Kırg gün kırg gece

Bir kilsede popaz

Örümcek

Bir kariş makas

Üstünde hokkabaz

Bu bilmeceyi bilmezsen

Kırk gün kırk gece

Bir kilisede papaz

Pire bid

Altı baggal dügyanı

Üsdü borbor çeşmesi

Üsdü aynacıglar

Daha üsdü galemcikler

Daha okarıda

Aslan gablan güleşir

Pire bit

Altı bakkal dükkanı

Üstü borbor çeşmesi

Üstü aynacıklar

Daha daha üstü kalemçikler

Daha yukarıda

Aslan,kaplan güreşir

Sıçan

Dıldırı didsiz

Baldırı edsiz

Burma bıyıklı

Başı devledsiz

Sıçan

Dıldırı didsiz

Baldırı etsiz

Burma bıyıklı

Başı devletsiz

Tavıg

İki ganad,bir guyrug

Gendi başına buyrug

Tavuk

İki kanat,bir kuyruk

Kendi başına buyruk

Tavıg

Ganadı var,uçamaz

Deryalara kaçamaz

Güçücüg bir evi var

Tavuk

Kanadı var,uçamaz

Deryalara kaçamaz

Küçücük bir evi var

Kapısını açamaz

Kapısını açamaz

Tavışan

Tavşsn

Arşın ayaglı

Arşın ayaklı

Fırma bıyıklı

Fırma bıyıklı

Tavışan

Tavşan

Dağdan gelir segereg

Dağdan gelir sekerek

Guru üzüm dögereg

Kuru üzüm dökerek

Tosbağa

Kaplumbağa

Garşidan gördüm bir daş

Karşidan gördüm bir taş

Yaklaşdım dörd ayag,bir baş

Yaklaştım dört ayak bir baş

Yarasa

Yarasa

Endim geyunun yarısına

İndim kuyunun yarısına

Çıgdim suyun sarısına

Çıktım suyun sarısına

Hangi guş süd verir yavrisına

Hangi kuş süt verir yavrusuna

4.5. Cansız Varlıklar İle İlgili Bilmeceler

i. Kıbrıs Bilmeceleri

Ahır

Tahda gapı

Ev gibi yapı

Altın

Sarıdie safran gihin

Okunur Gur an gibni

Elden ele dolaşır

Saraylı sultan gihin

Ateş

Sarı aslanın yaddığı yerde

Od bidmez

Bardag

Bir gızım var

Gelen öper

Giden öper

Basdon

Ben yürürüm

O yanımda tığ tığ eder

Bayram Şekeri

Bilmece bildirmece

Dil üsdünde gaydırmaca

Cizme

İki gulağından dudum

Köküne gadar soğdum

Çalar Sahad

Çın çınlı hamam

Gubbesi tamam

Bir gelin aldım

Bubası imam

Çamaşır

Hiç suşu yoğdur

Gene de asılır

Darı

Hanım içerde

Saçı dışarıda

Daş

Böyüğü yürümez

Güçüğü böyümez

Dikiş İynesi

Gözü var

Başı yog

Dolma

Altı demir.üsdü demir

İçi,nde güçüg emir

Dolmagalem

Bir garışdır boyu

Gidib gelmedir huyu

İşini bitirir

Yatıp uyur

Döşeg

Gece dolu

Gündüz boş

Eldeyirmeni

Göbeği göbeğine

Uyumu deliğine

Ev

Usda yapar yapısını

İnsan açar kapısını

Fırın

Yaş addım

Guru çıgdı

Galem

Her şey altından geçer

Gazan

Markıcık Markıcık

Gulagları sargıcık

Harita

Denizi var.suyu yog

Yolu var.izi yog

Hamam

Aldı daş.üsdü daş

İçi dolu binbir baş

Islıg

Ben dururum

O gider

İki Bayram

Havayı Havayı yüseg yapar yuvayı

Bir senede dovurur iki yumurtayı

Kafes

İri gözler.ufag gözler

Beni gizler.alemi gözler

Kapı

Giden leyli

Gelen leyli

Ayag üsdü

Duran leyli

tab
gaplı çok yapraglı
nde bilgi salğı
mba
in içinde deniz
enizin içinde balıg
ılığın guyruğu yanığ
andil
şı gazan garası
un helvası
eddub
uraşdan addım iğdeyi
öndü dolaşdı dünyayı
ezar
eler gördüm neler
rpa danesi gadar yol gider
ezle
ğadan gelin aldım
elayı satın aldım
kul
ilgiler dolı bir ev
ine girmeg ödev
urd sevgisi duyulur
raşda alev alev
lü
bdes alır.namaz gılmaz

Cemaadden geri durmaz

Pul

Altını yalarsın

Üsdüne basarsın

Radyo

Çam ağacını oymuşlar

İçinde yedmiş iki türlü sesi var

Sabın

Bilmece bildirmece

El üsdünde gaydırmaca

Tava

Gara guzgun guyrugu

Gendinden uzun

Ütü

Bir gızgın gemim var

Durmadan gelir gider

O gelib giddigca

Dalgaları dündüz eder

Vapur

Balıg givin denizde yüzer

Ateşi yanmaz dumanı tüter

Yankı

Dağdan ener dereye

Su işmeden döner geriye

ii. Güney Azerbaycan Bilmeceleri

Gızıl

Altın

Erimez küpe

Erimez küpe

Yerimez küpe

Yenmez küpe

Yüz ıl galsa da

Yüz yıl kalsa da

Çürümez küpe

Çürümez küpe

Ana Südü

Anne Sütü

Bir yemişim var idi

Bir yiğeceğim vardı

Yemeseydim ölmüşidim

Yemeseydim ölürdüm

Yemesem de ölmürem

Yemrsem de öşmem

Od

Ateş

Bir balaca nar daşı

Bir ufacık nar taşı

Göötürenmez min kişi

Götüremez bin kişi

Buz

Buz

Bir ag daşım var

Bir beyaz taşım var

Od da yanmaz

Ateşde yanmaz

Su da badmaz

Suda batmaz

Gün içanda eriyar

Güneş çıkınca erir

Çadır

Çadır

Ağdır donu.yohdur canı

Beyazdır donu.yoktur canı

Uzuncadır dırnagları

Uzundur tırnakları

Yere batır parmagları

Yere batar parmakları

Kölge

Gölge

Durub Durub eğlenir

Durup Durup eğlenir

Meni görüp Beğlenir

Beni görüp beğlenir

Adam kimi yeri yer

Adam gibi yürür

Adam deyil eğlenir

Adam değil eğlenir

Gapı

Bir guşum var.iki ganadlı

Ha uçar.yerinde galır

Kapı

Bir kuşum var.iki kanatlı

Ha uçar.yerinde kalır

Kitab

Ağaca çıhar adamla

Bir nelbeki badamla,

Ne dili var.ne ağzı

Hey danışır adamla

Kitap

Ağaca çıkar adamla

Bir tabak badem ile

Ne dili var.ne ağzı

Devamlı konuşur adamla

Gebristan

Çarşusu var.bazarı yox

Gözeli çox.Gezeni yox

Mezarlık

Çarşısı var.pazarı yok

Güzeli var.gezeni yok

Gebir Daşı

Bir guş dudum alaca

Bağladım dörd ağaca

Allah bir yapı yapar

Ne gapı var.ne baca

Mezar Taşı

Bir kuş tuttum alaca

Bağladım dörd ağaca

Allah bir yapı yapar

Ne kapı var.ne bacı

Sabın

Dörd köşedir.beş değil

Başı sudan xoş değil

Sabun

Dört köşedir.beş değil

Başı sudan hoş değil

Saç

Balacana gargalar

Bizden size yorgalar

Gavurgadan.fetirden

Ne istesen balalar

Saç

Küçücük kargalar

Bizden size yorgalar

Kavurgadan.fetirden

Ne istersen yavrular

Taxt

Dörd gıcı var.heyvan değil

Tükleri var.uçan değil

Yatak

Dört kıçı var.hayvan değil

Tüyleri var.uçan değil

Bedeni var.insan değil
Yol
Atamun bir gursaęı var
Desteledikçe Gurtarmır

Bedeni var.insan değil
Yol
Babamın bir uzun ipi var
Topladıkça bitmiyor

V. BÖLÜM

SONUÇ

Tezde ulaşılan bulgulara bağlı olarak bilmecelerdeki benzerlikler ve farklılıklar aşağıda sunulmuştur:

Benzerlikler

Biçim yönünden benzerlikler vardır; bilmeceler hem Kıbrıs hem Güney Azerbaycan'da manzum ve mensur bilmecelere rastlanmıştır. Ayrıca dörtlüklerdeki farklı dize sayıları da birbirine benzemektedir. Her iki ülkenin bilmecelerinde uyak düzenine önem vermiştir.

Farklılıklar

Lehçe ve ağız farklılıklarından kaynaklanan sözcük değişimleri gözlenmiştir.

Öneriler

Türk boylarındaki benzer halk edebiyatı ürünlerinin karşılaştırılması ve tüm diğer öğelerle ilgili {masal, atasözü vs} inceleme çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- , İlhan. (1998). Kuzey Kıbrıs Tarihi ve Tarihi Eserleri, Girne.
- ual (2008). Türk Halk Edebiyatı, 2.basım, Ankara.
- vesi, Habib (2009). Azeri Türkçesi dersideki “Güney Azerbeycan leri Derlemesi” adlı notlardan yararlanılmıştır.
- ükrü (2004). Türk Halk Edebiyatı, Ankara.
- ğlu, Mustafa (2007). Bilmecelerimiz, Eğitim Vakfı Yayınları, 2.basım,
- r, Mehmet (2008). Kıbrıslılık, Agora Yayınları, 1.basım, İstanbul.
- Ali (1990). Kıbrıslı Türklerin Kimliği, 1.baskı, Ankara.
- ğlu , Arif (2006). Güney Azerbeycanın Sosyal Kültürel ve Siyasi na Dosyaları, Ankara.
- Davut (2010). Güney Azerbeycanın Milli Hareketi ve Siyası Dengeleri, [www.gunaskam.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=3](http://www.gunaskam.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=3&id=44) id=44 , 25 mayıs 2010 tarihinde indirilmiştir.
- n, Ali ve Şimşek, Hasan (2008). Sosyal Araştırmalarda Nitel Araştırma i, Seçkin Yayıncılık, 7.basım, Ankara.